

תורה אור • الباراشات וישב • מאמר 1

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען

«وأقام يعقوب (يعقوب) في أرض اغتراب أبيه، في أرض كنعان»

تهبط النفس إلى الجسد كتاجر يتخلى عن فضته وذهبه ليكسب أضعافاً كثيرة: فهي تتنازل عن الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) الظاهرين الطبيعيين، وتكتسب «رغبة القلب»، توفاً إلى ה' يتجاوز كل فهم، ولا تبلغه إلا نفس في هذا العالم.

إهداء تكريماً لـ

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

والد الربي، ريب ليفي يتسحاق

LikuteiTorah.com

الباراشا الحاسدية

/likuteitorah.com/ar/torah-ohr/vayeishev/1

الفكرة المحورية

تهبط النفس إلى الجسد كتاجر يتخلى عن فضته وزهبه ليكسب أضعافاً كثيرة: فهي تتنازل عن الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) الظاهرين الطبيعيين، وتكتسب «رغبة القلب»، توفاً إلى ה' يتجاوز كل فهم، ولا تبلغه إلا نفس في هذا العالم.

في كل قسم: النص العبري، ثم الترجمة، ثم شرح موجز تحت خط ذهبي. والأرقام الصغيرة في النص العبري هي أرقام الحواشي في النهاية.

خلاصة الامار

يتساءل המאמר (maamar) لماذا تقول الآية «أرض اغتراب أبيه» وأيضاً «أرض كنعان»، ولماذا سُميت الأرض المقدسة باسم كنعان، ابن حام (חם)، الذي لعنه نوح (נח). كنعان في القداسة هو تاجر: فكما ينفق التاجر كي يربح، يدخل الشعب اليهودي المنفى ليرفع شرارات القداسة، وتترك كل نفس في العوالم العليا حبها وخشيتها الظاهرين («الفضة والذهب») وتهبط إلى جسد. وما تكتسبه هنا هو رغبة القلب (רעותא דלבא, re'usa deliba) [أي التوق المنبعث من أعماق نقطة في القلب]: إذ تتأمل النفس أن ה' متعالٍ عن كل فكر، فتتوق إلى الفناء فيه؛ وهذا ارتباط أعمق من الحب الذي كان لها من قبل، إذ كان مقيساً بفهمها. وفي المنفى يُنال هذا «من هناك»، بالتأمل في أن حتى ما يعارض ה' يستمد حياته من إرادته. ثم يقرأ המאמר اسم يعقوب على أنه يود-عقب (יוד-עקב, yud-akev): أي الحكمة (חכמה, Chochmah) المنبثقة إلى العقب. و«إقامة أبيه» (מגורי אביו, megurei) هي الخشية العليا التي تصون الحكمة العليا من خلال دراسة التوراة (תורה, Torah)، أي الوحدة العليا (יחודה עילאה, yichuda ila'ah). أما «أرض كنعان» فهي الوحدة السفلى (יחודה תתאה, yichuda tata'ah): جذب الإحسان إلى العالم من خلال الوصايا (מצוות, mitzvos)، ولا سيما الصدقة.

مخطط عام

- السؤالان: تكرار ذكر الأرض واسم كنعان**
لماذا تذكر الآية الأرض مرتين، ولماذا تُسمى الأرض المقدسة باسم كنعان؛ لكل شخصية نظير في القداسة، وكنعان في القداسة يعني التاجر. 2-11
- التاجر والمنفى**
كما ينفق التاجر كي يربح، تدخل جماعة إسرائيل المنفى لتتقي شرارات القداسة. 3
- فضة النفس وزهبيها**
كان للنفس قبل هبوطها حب وخشية ظاهران؛ وهما مستوران في الجسد، فلماذا تهبط؟ لأن التوراة في هذا العالم أثنى. 6-4
- رغبة القلب**
من خلال التوبة العليا (תשובה עילאה, teshuvah ila'ah)، تكتسب النفس رغبة القلب، النابعة من التأمل في أن ה' متعالٍ عن كل فكر، وهي أرفع من الحب الذي كان لها من قبل. 10-7
- العثور على ה' «من هناك» في المنفى**
في زمن الهيكل، كان التجلي يستثير هذه الرغبة؛ أما في المنفى فتأتي من التأمل في أن حتى ما يعارض ה' يستمد حياته من إرادته، فكم بالأحرى الذين يفعلون إرادته. 12-11
- اكتمال التشبيه: حام وكنعان**
النفس هي التاجر؛ وحرارة الحب المتقد تجعل كنعان المقدس، لكن الطريق يبدأ بالخشية السفلى الناشئة عن مُلك ה'. 14-13

الشعور الذي يبقى في الذهن يخبو؛ أما النداء الصادر من أعماق القلب فيدوم.

يعقوب هو يود-عقب؛ ولا يستقر صوت التوراة المسموع إلا فيمن يسبقه أولاً صوت إبطال الذات (ביטול, bittul) غير المسموع، ثم تتكلم كلمة ה' على لسانه بوصفه ملكاً.

«إقامة أبيه» هي الخشية العليا التي تصون الحكمة العليا، أي الوحدة العليا؛ أما «أرض كنعان» فهي الوحدة السفلى، وجذب الإحسان إلى العالم من خلال الوصايا والصدقة.

المفاهيم الأساسية

رغبة القلب (re'usa deliba) רעותא דלביא

توق إلى ה' من أعمق نقطة في القلب، ينشأ من معرفة أنه فوق كل فهم؛ وهو أرفع من العقل، ولا تبلغه إلا نفس في جسد.

كنعان في القداسة: التاجر כנען – סוחר

النفس، كالتاجر، تتخلّى عن حبها وخشيتها الظاهرين كي تكتسب رغبة القلب الأعظم بكثير.

الفضة والذهب כסף וזהב

الفضة، المشتقة من معنى التوق، هي الحب؛ والذهب، المرتبط بالشمال واليسار، هو الخشية؛ أي حب النفس وخشيتها الطبيعيان الظاهران قبل هبوطها.

التوبة العليا תשובה עילאה

عودة إلى ה' من أعماق القلب، متجذرة فوق العالم، تحول القلب من أقصى إلى نقيضه.

يود-عقب יו"ד עקב

قراءة اسم يعقوب على أنه حرف اليود من الحكمة العليا، المنبثق إلى العقب، أدنى مستوى في كل عالم.

الصوت المسموع والصوت غير المسموع קול דאשתמע וקולא דלא אשתמע

الصوت المسموع هو التوراة، حكمة ה' المعلنة؛ أما الصوت غير المسموع فهو إبطال الذات الباطني ورغبة القلب، وهما ما ينبغي أن يسبقا.

الوحدة العليا والوحدة السفلى יחודא עילאה ויחודא תתאה

في الوحدة العليا يخضع المرء לה' في دراسة التوراة؛ وفي الوحدة السفلى تنكشف وحدانية ה' في العالم نفسه من خلال الوصايا والإحسان.

السؤالان: تكرار ذكر الأرض واسم كنعان

1 וישב יעקב^{1,2} בארץ מגורי אביו בארץ כנען. להבין ענין זה גם כפל לשון³ בארץ מגורי אביו בארץ כנען.

«فسكن يعقوب (יעקב) في أرض تغرب أبيه، في أرض كنعان (כנען)». [نحتاج] إلى فهم هذا الأمر، وكذلك تكرار العبارة: «في أرض تغرب أبيه» [و] «في أرض كنعان».

يفتح المقالة بالآية الأولى من باراشات וישב, التي يبدو أنها تقول الشيء نفسه مرتين: عاش يعقوب «في أرض تغرب أبيه» و«في أرض كنعان». ويسأل الأثر ربي (אדמו"ר הזקן) لماذا تلزم العبارتان كلتاهما.

הנה כתיב אתהלך לפני⁴ ה' בארצות החיים. שיש שני ארצות⁵ שהם ב' בחינת כלים להשראת חיים עליונים

والآن، ورد: «أسير أمام ه' في أراضي الأحياء»: [أي] إن هناك أرضين، وهما مستويان من الأوعية لاستقرار الحياة العلوية. يورد آية من Tehillim تتحدث عن «أراض» بصيغة الجمع. ويفسرهما على أنها أرضان، أي نوعان من الأوعية أو الحواضن التي يمكن أن تستقر فيها الحياة العلوية.

(וכמו חיים לשון רבים⁶ כך ארצות לשון רבים). וביאור הענין צריך להבין למה נק' א"י [ארץ ישראל] בכל התורה ארץ כנען.⁷

(وكما أن «الحياة» (חיים, chayim) تأتي بصيغة الجمع، فكذلك «الأراضي» تأتي بصيغة الجمع). ولتوضيح الأمر، علينا أن نفهم لماذا تسمى التوراة كلها أرض إسرائيل «أرض كنعان».

تشير العبارة بين القوسين إلى أن الكلمة العبرية للحياة، chayim, هي نفسها بصيغة الجمع، بما يلمح إلى أنواع كثيرة من الحياة. ثم يطرح الأثر ربي سؤالاً ثانياً: لماذا تسمى التوراة أرض إسرائيل باستمرار باسم كنعان؟

והרי חם הוא אבי כנען⁸ ומה הוא היחוס שבח⁹ א"י [ארץ ישראל] בזה (גם להבין מ"ש כנען בידו מאזני מרמה)^{10,11} גם מה שכתוב ולא יהיה כנעני עוד¹² בבית ה' צבאות ביום ההוא.

لكن حام (חם) هو أبو كنعان؛ فأني مدح لأرض إسرائيل في هذه النسبة؟ (وكذلك [نحتاج] إلى فهم ما ورد: «كنعان: في يده موازين غش»). وكذلك ما ورد: «ولا يكون بعد كنعاني في بيت ه' צבאות في ذلك اليوم».

كنعان، ابن حام، هو الذي لعنه نوح (נח) (בראשית (בראשית) 9:25)، ولذلك يبدو أن تسمية الأرض المقدسة باسمه لا تحمل أي مدح. وتزداد الصعوبة حين يسمى النبي كنعان تاجرًا يستخدم موازين زائفة، ويقول إنه لن يكون في المستقبل «كنعاني» في بيت ه'.

הנה נודע שכל התורה כולה נדרשת בזה לעומת זה כי כמו שיש לבן ועשו בקליפה

والآن، من المعروف أن التوراة كلها تُفسَّر على أساس «هذا مقابل ذاك»: فكما أن لابان (לבן) وعيسو (עשו) موجودان في القشرة (קליפה, kelipah).

تبدأ الإجابة بمبدأ مفاده أن لكل شيء في التوراة نظيرًا في القداسة ونظيرًا له في الجانب المقابل، كـ **קליפה** (قوى الحجب). وللابان وعيسو، اللذين يظهران بوصفهما شخصيتين من جانب **קליפה**، نظائر في القداسة.

וכן שר הטבחים ושר המשקים וכו'. כך יש כל בחי' אלו בקדושה ¹³ כי זה לעומת זה עשה אלהים. ^{14, 15}

وكذلك رئيس الجزارين ورئيس السقاة، إلخ؛ فإن كل هذه المستويات موجودة في القداسة، لأن «Elokim جعل هذا مقابل ذاك». وينطبق الأمر نفسه على رئيس الجزارين ورئيس السقاة في قصة يوسف (יוסף). فلا بد أن يكون لـ **كنعان** أيضًا معنى في القداسة، وهذا المعنى سيوضح لماذا تحمل الأرض اسمه.

2 והנה שלשה בני נח הם למעלה בקדושה ג' בחי' גווני קשת ¹⁶ חיור סומק ירוק.

والآن، فإن أبناء نوح (נח) الثلاثة، في القداسة من فوق، هم ثلاثة مستويات: ألوان قوس قزح، الأبيض والأحمر والأخضر. لأبناء نوح الثلاثة، سام (שם) وحام (חם) ويافث (יפת)، جذر في القداسة، بوصفهم ألوان قوس قزح الثلاثة. ويبدل الأبيض والأحمر والأخضر في القبالة على الإحسان والشفقة والانسجام بينهما.

אלא שבהשתלשלות העולמות בבחינת נפילה ממדרגה אחר מדרגה נעשה חם גשמי אבי כנען ¹⁷. ולהבין

ענין כנען בקדושה הנה כנען פירוש סוחר ^{18, 19, 20} כמ"ש כנעניה נכבדי ארץ. ²¹

لكن في سلسلة العوالم الهابطة (השתלשלות, hishtalshelus)، عبر السقوط من مستوى إلى مستوى، صار حام الجسدي، أبا **كنعان** (כנען). ولفهم شأن كنعان في القداسة: «كنعان» تعني تاجرًا، كما هو مكتوب: «تجّارها (כנעניה, kin'aneha) هم أشرف الأرض».

من خلال نزول النور الإلهي من مستوى إلى مستوى، هبط أحد تلك الجذور المقدسة حتى صار حام الجسدي وابنه كنعان. وللكشف عن المعنى المقدس لـ **كنعان**، يتناول أوتر ربي الكلمة نفسها: فكلمة «كنعان» تعني أيضًا تاجرًا بالعبرية، كما في عبارة إشعيا (ישעיהו) عن تجّار صور.

التاجر والمنفى

3 וכתוב כנען בידו מאזני מרמה²². היינו עד"מ כמו הסוחר שיפזר ממון כסף וזהב ומוציאם מרשותו כדי

להרויח ולהשתכר וכל עיקר כוונתו להיות מפזר ונוסף עוד.²³

ומכתוב: «כנען: פי ידו موازين غش». أي، على سبيل المثال، هو كالتاجر الذي ينثر المال والفضة والذهب، ويُخرجها من حوزته لكي يربح ويكسب؛ وكل قصده أن يكون مَن «ينثر فيزداد».

التاجر الذي يبدو كأنه يبعثر فضته وذهبه إنما يستثمرهما في الحقيقة؛ فهو لا يتخلى عن ماله إلا ليكسب المزيد. وهذا ما يسميه الملك سليمان (שלמה) «من ينثر فيزداد».

כך הנה מקור נשמת ישראל שהוא בחי' כנ"י [כנסת ישראל] נמשלה בגלות לסוחר זה כדכתיב בא אחיך במרמה²⁴ ויקח ברכתך. כי הנה כתיב עת אשר שלט האדם²⁵ באדם לרע לו.

وهكذا فإن مصدر نفوس إسرائيل، وهو مستوى جماعة إسرائيل (כנ"י, Knesses Yisrael)، يُشَبَّه في المنفى بهذا التاجر، كما ورد: «جاء أخوك بمكر وأخذ بركتك». إذ ورد: «وقت يتسلط فيه الإنسان على الإنسان لإلحاق الضرر به».

يطبَّق الأثر ربيّه (אדמו"ר הזקן) هذا التشبيه على جماعة إسرائيل، الجذر الجامع للنفوس اليهودية، في المنفى. ف«مكر» يعقوب (יעקב) في أخذه البركة، والآية التي تتحدث عن تسلط الإنسان على الإنسان «لضرره»، يصفان خسارة ظاهرية هي في الحقيقة ربح.

שע"י התלבשות השכינה בבחי' גלות בתוכם להשפיע להם ע"י זה מתבררים כל ניצוצות הקדושה כמו שאמרו רז"ל [רבתינו זכרונם לברכה] לא גלו ישראל²⁶ אלא להוסיף עליהם²⁷ כו' להיות בלע המות²⁸ וכו'.

فمن خلال تلبس الحضور الإلهي (שכינה, Shechinah) فيهم في حال المنفى، وإفاضته عليهم، تُنْقَى بذلك جميع شرارات القداسة؛ كما قال حكماؤنا، ז"ל: «لم يُنَفِّ بنو إسرائيل إلا لكي يُضَاف إليهم [متهودون]»، إلخ، لكي «يبتلع الموت»، إلخ.

حين يدخل الحضور الإلهي في المنفى بين الأمم لكي يمدّهم بالحياة، تُنْقَى شرارات القداسة المتناثرة هناك وتُرفع. وقال الحكماء إن غاية المنفى أن ينضم إلى إسرائيل متهودون، ونهايته الآية: «سَيَبْتَلِع الموت إلى الأبد».

فضة النفس وذهبها

4 ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ²⁹ ונגלה כבוד³⁰ ה' כי עין בעין יראו³¹ וגו'. וכמו שהוא בכללות

העולם כך הוא בפרטות בכל נפש מישראל בעבודת ה'

«وأزيل روح النجاسة من الأرض»؛ «وينكشف مجد اسم ה' (הוי' / שם הוי', Havayah)»؛ «لأنهم سيرون عيّنًا بعين»، إلخ. وكما يكون الأمر في العالم على وجه العموم، كذلك يكون على وجه الخصوص في كل نفس من نفوس إسرائيل في خدمة ه'.

تعدّ الأنبياء بأن تُزال النجاسة ويُرى مجد ه' علانية؛ وهذا ختام تنقية المنفى. ويقول الأئمة ربي (אדמו"ר הזקן) الآن إن ما يحدث للعالم على وجه العموم يحدث على نطاق مصغر في خدمة ه' التي تؤديها كل نفس يهودية.

כי הנה הנשמה טרם ירידתה לעולם הזה להתלבש בגוף ונפש החיונית הבהמית היתה קשורה ומיוחדת במקורה ושרשה במאצילה ברשפי אש האהבה בטבע כשלהבת העולה מאליה כו'

فالنفس، قبل نزولها إلى هذا العالم لتتلبس بجسد وبالنفس الحيوانية (نפש הבהמית, nefesh habahamis) ذات القوة الحيوانية، كانت مرتبطة وملتحدة بمصدرها وأصلها، عند مُفيضها، بلهب نار المحبة، على نحو فطري، كشعلة تصعد من تلقاء نفسها، إلخ.

قبل حلولها في جسد، كانت النفس متحدة بمصدرها في ه' بمحبة فطرية متقدة، كشعلة تصعد إلى أعلى من تلقاء نفسها. والنفس الحيوانية هي قوة الحياة التي تحرك الجسد ودوافعه.

והיה לה בחי' אהבה ויראה טבעי [טבעיים] בגילוי רב שהוא בחי' כסף וזהב. כסף מלשון נכסף נכספת³²

דהיינו בחי' אהבה.³³

وكان لها مستوى أو جانب (בחינה, bechinah) من الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) الطبيعيين، في انكشاف عظيم؛ وهذا هو جانب «الفضة والذهب». و«الفضة» (כסף, kesef) مأخوذة من التعبير נכסף נכספת (nichsof nichsafta)، أي «اشتقت شوقًا عظيمًا»؛ وهذا هو جانب الحب.

كانت تلك النفس تحب ه' وتخشاها حبًا وخشيةً منفتحين وطبيعيين، ويُعبّر عنهما بـ«الفضة والذهب». وترتبط كلمة الفضة، kesef، بالفعل الدال على الشوق، كما في كلام لابان (לבן) ليعقوب (יעקב): «اشتقت شوقًا عظيمًا»؛ ولذلك ترمز الفضة إلى الحب.

5 וזהב מצפון יאתה³⁴ שהוא בחי' שמאל שהוא בחי' יראה³⁵ ואח"כ כשירדה הנשמה לעולם הזה להתלבש בגוף הגשמי

«ויأتي الذهب من الشمال»، وهو مستوى أو جانب (בחינה, bechinah) اليسار، أي مستوى الخشية. وبعد ذلك، حين هبطت النفس إلى هذا العالم لتتلبس بالجسد المادي،

يرتبط الذهب بالشمال، ويرمز الشمال إلى الجانب الأيسر، جانب التقييد والحكم؛ ولذلك يدل الذهب على الخشية. ثم تنتقل الفقرة إلى ما يحدث حين تهبط النفس إلى جسد مادي.

הנה גם בחי' אהבה ויראה שהיה להם מסותרות ומכוסות בלב הגשמי ואינה יכולה לראות באהבה ויראה בהתגלות כל כך כבתחלה, ונמצא שנגרעו האהבה ויראה מערכם.

فحتى مستوى الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) اللذين كانا لديها يكونان مستورين ومغطيين في القلب الجسدي، ولا تستطيع أن ترى الحب والخشية بجلاء كما كانا في البداية؛ وهكذا يتبين أن الحب والخشية قد انتقضا عن قدرهما. يكون حب النفس وخشيته مستورين في القلب الجسدي حين تكون في الجسد. فلا تعود النفس تحسّ بهما بجلاء كما من قبل، ولذلك ينخفضان عن مستواهما الأصلي.

6 וא"כ למה זה ירדה הנשמה לעוה"ז מאחר שהיא ירדה גדולה וגרעון גדול מבתחילה. אך הנה כתיב טוב לי תורת פיך³⁶ מאלפי זהב וכסף.

إذا كان الأمر كذلك، فلماذا نزلت النفس إلى هذا العالم، ما دام ذلك هبوطًا عظيمًا ونقصًا كبيرًا قياسًا إلى ما كانت عليه من قبل؟ غير أنه مكتوب: «توراة فمك خير لي من آلاف الذهب والفضة».

إذا كان الهبوط إلى جسد يحجب حبّ النفس وخشيته (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) ويقلّلهما، فلماذا تنزل النفس أصلًا؟ وتبدأ الإجابة بآية: «توراة فمك خير لي من آلاف الذهب والفضة».

אלפי לשון לימוד³⁷ כלומר שיש לי יתרון ומעלה בתורת פיך בעוה"ז יותר מבחי' זהב וכסף שהיתה הנשמה למודה בהם בתחלה.³⁸

«آلف» (אלפי, alfei) لفظة تدل على التعلّم. أي إن لي في «توراة فمك» في هذا العالم فضلًا ومزيةً على مستوى «الذهب والفضة» اللذين كانت النفس معتادةً عليهما (למודה, leמודה) في البداية.

يقرأ الأتر ربي (ادمو"ר הזקן) كلمة «آلف» (אלפי, alfei)، التي تعني عادةً «آلف»، انطلاقًا من جذر صيغة «أعلمك» (אאליפד, a'alefcha) (أيوب 33:33)، فتفيد معنى «تعلّم في» أو «اعتاد على». وهكذا تقول الآية: إن التوراة التي أكتسبها في هذا العالم أفضل من «الذهب والفضة»، أي الحب والخشية اللذين كانت النفس قد اعتادت عليهما (למודה) قبل نزولها.

رغبة القلب

7 והענין כמו שאמרו רז"ל [רבתינו זכרונם לברכה] יפה שעה אחת ³⁹ בתשובה ⁴⁰ וכו' כי ע"י תשובה עילאה

מעומקא דלבא תהיה דביקת הנפש באלהים חיים יותר נפלאה ברעותא דלבא

والمسألة كما قال حكماؤنا، ז"ל: «إن ساعة واحدة في التوبة (תשובה, teshuvah) أفضل». إلخ. فبفضل التوبة العليا، المنبثقة من عمق القلب، يكون التصاق النفس بـ **אלקים** (Elokim) الحي أروع، برغبة القلب (רעותא דלבא, re'usa deliba)،

قال الحكماء إن ساعة واحدة من التوبة والأعمال الصالحة في هذا العالم أفضل من كل حياة العالم الآتي. ومن خلال التوبة العليا، أي الرجوع إلى ה' من أعماق القلب، تلتصق النفس به' على نحو أروع، مع רעותא דלבא، أي توق أعمق من الشعور.

כמ"ש לקמן, ונמצא שאע"פ [שאף על פי] שיש לה גרעון באהבה ויראה ⁴¹ טבעי [טבעיים] שבחיצונית הלב

הגלויים מ"מ יהיה לה יתרון בבחי' רעותא דלבא ^{42, 43} בנקודת פנימית הלב כיתרון האור הבא מן החשך ⁴⁴ דוקא.

كما سيُشرح لاحقًا. وهكذا يتبين أنه مع أن فيها نقصًا في الحب والخشية الفطريين (אהבה ויראה, ahavah v'yirah)، الظاهرين في البعد الظاهري للقلب، فإن لها مع ذلك تفوقًا في مستوى أو جانب (בחינה, bechinah) רעותא דלבא، في نقطة البعد الباطني للقلب، مثل «تفوق النور [الذي يأتي] من الظلمة»، على وجه التحديد.

إن النزول، إذن، ينطوي على مبادلة: تخسر النفس الحب والخشية الفطريين الظاهرين في الطبقة الخارجية من القلب، لكنها تكتسب רעותא דלבא في نقطة القلب الباطنة. وهذا يشبه النور الذي يسطع بأشد تألّق حين ينبثق من الظلمة.

8 וביאור הענין כי הנה כתיב אני ראשון ⁴⁵ ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. פי' ע"ד מ"ש אני ה' לא

שניתי ⁴⁶ ואתה הוא קודם שנברא וכו'

وتفسير الأمر: فقد كُتب: «أنا الأول وأنا الآخر، ولا **אלקים** (Elokim) سواي». أي على نحو ما ورد: «أنا، ה', لم أُنشأ، و«أنت هو [كما كنت] قبل أن يُخلَق العالم»، إلخ.

يبدأ الأثر ربه (אדמו"ר הזקן) تفسيرًا أعمق انطلاقًا من إشعاع: ה' هو الأول والآخر، ولا **אלקים** سواه. وهو يفسّر «الأول والآخر» على أنهما دلالة على أن ה' لا يتغيّر، كما في القول «لم أُنشأ»، وكما في الصلاة التي تقول إن ה' هو نفسه بعد الخلق كما كان قبله.

בלי שום שינוי כי אין בריאת עולמות עליונים ותחתונים תופסים מקום כלל וכולא קמיה כלא חשיב ממש.

من دون أيّ تغيير؛ لأن خلق العوالم العليا والسفلى لا يشغل حيّزًا البتة، و«كلّ ما أمامه يُعَدّ كأنه لا شيء حقًا».

لا يُحدث الخلق أيّ تغيير في ה', لأنّ العوالم لا تشغل أمامه أيّ «حيّز» على الإطلاق. وهي تُعَدّ أمامه كأنها لا شيء حقًا، كما يقول الزوهار: «كلّ ما أمامه يُعَدّ كأنه لا شيء».

9 ומבלעדי פי' מה שהוא זולת בחי' זו דהיינו באמצעות הזמן שנראה העולם ליש ודבר בפ"ע [בפני עצמו]⁴⁷

בחי' זמן ומקום אין אלהים זולתי שהוא בחי' אלהים חיים ומלך עולם⁴⁸

و«من دوني» تعني ما هو خارج عن هذا المستوى، أي في صميم الزمن، حين يبدو العالم موجودًا، شيئًا قائمًا بذاته، في مستوى الزمان والمكان: [هناك] «لا يوجد أלקים (אלקים, Elokim) سواي»، وهو مستوى «الحيّ أלקים» والملك الأبدي،

تشير عبارة «من دوني» إلى مستوى آخر: العالم كما يبدو في إطار الزمان والمكان، شيئًا قائمًا بذاته. هناك يُعرّف ה' باسم أלקים، «الحيّ أלקים» والملك الأبدي، وهو جانب ה' الذي يتصل بالعالم بوصفه حاكمه.

כמאמר ומבלעדיך אין לנו מלך גואל וכו' שכל העולמות עליונים ותחתונים נתהוו מבחי' מלכותו ית'

كما في القول: «وبدونك ليس لنا ملك ولا منقذ»، إلخ؛ إذ إن جميع العوالم العليا والسفلى نشأت من مستوى الملكوت (מלכות, Malchus) الخاصّ به، تبارك وتعالى،

تشير الصلاة «بدونك ليس لنا ملك» إلى الفكرة نفسها. فجميع العوالم، العليا والسفلى، نشأت من ملكوت ה', أي سلطانه، المستوى الذي يُوجد به العوالم ويحكمها.

וכדכתיב מלכותך מלכות כל עולמים⁴⁹ וגו' ושם עלו השגת כל הנבראי' [הנבראים] העליונים ותחתוני'

[ותחתונים] אבל בהקב"ה בכבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא ביה^{50, 51}

كما هو مكتوب: «ملكوتك ملكوت جميع العوالم»، إلخ. وإلى هذا الحدّ يبلغ إدراك جميع المخلوقات العليا والسفلى. أمّا הקב"ה، في مجده وذاته، «فلا تستطيع أيّ فكرة أن تحيط به»،

لا يتجاوز إدراك أيّ مخلوق، حتى أسمى الملائكة، هذا المستوى من الملكوت. أمّا ה' نفسه، في ذاته، فهو خارج عن تناول أيّ فكرة.

כי הוא רם ונשא מגדר ההשגה ואינו נתפס בתוך עלמין לא בבחי' ממלא ולא בבחי' סובב בשום שכל והשגה בעולם אלא ברעותא דלבא מקרב איש ולב עמוק.⁵²

فهو أسمى وأرفع من حدود الإدراك، ولا يُدرَك ضمن العوالم، لا في مستوى [النور الذي] يملأ [العوالم كلها] (مמלא כל עלמין, memalei kol almin)، ولا في مستوى [النور الذي] يحيط [بها] (סובב כל עלמין, sovev kol almin)، بأي عقل أو إدراك في العالم، بل لا يُدرَك إلا برغبة القلب، «باطن الإنسان وقلب عميق».

لا يُدرَك ضمن العوالم، لا بوصفه النور الذي يملأ كلَّ عالم ولا بوصفه النور الذي يحيط بها جميعًا، بأي عقل على الإطلاق. ولا يُنال إلا برغبة القلب، التي يصفها النص بأنها «باطن الإنسان وقلب عميق».

10 וכמ"ש ממעמקים קראתיך⁵³ ה' מפני כי בחי' רעותא דלבא נמשך מהתבוננות זו עצמה אם ישים אליו לבו⁵⁴ דלית מחשבה תפיסא ביה כלל והוא רם ונשא למעלי' [למעלה / למעלה] מעלה עד אין קץ ותכלית אפילו מבחי' חכמה עילאה.

كما كُتب: «من الأعماق دعوتك، يا ه'». فإن مستوى إرادة القلب إنما يُستمدّ من هذا التأمل نفسه: «إذا وجّه قلبه إليه»؛ أي إن أي فكر لا يستطيع إدراكه على الإطلاق، وإنه متعالٍ ومرتفع، أُسمى فأسمى بلا نهاية ولا حد، حتى فوق مستوى الحكمة العليا (חכמה, Chochmah).

إن إرادة القلب تنبع من هذا التأمل بعينه: أن ه' فوق كل إدراك، وأسمى حتى من الحكمة العليا. وهو نداء «من الأعماق» الوارد في آية من سفر تيهלים (תהלים, Tehillim).

אי לזאת תכסף ותכלה נפשו לבטל במציאות אליו יתב' [יתברך] לצאת ממאסר הגוף נרתקה ולהשתפך אל חיק אביה^{55, 56}

لهذا تشتاق نفسه وتحنّ إلى أن تكون في حالة إبطال الذات (ביטול, bittul) بالنسبة إليه، تبارك وتعالى، لكي تخرج من سجن الجسد، غمدها، وتفيض إلى حضن أبيها.

حين تدرك النفس أن ه' فوق كل فهم، تتوق إلى الانصهار فيه، وإلى الخروج من الجسد الذي يحبسها كسجن، وأن تفيض إلى حضن أبيها.

משא"כ הנשמה טרם ירידתה להתלבש בגוף היתה אהבתה ודבקותה בשרשה לפ"ע [לפי ערך] השגתה וכן לענין היראה:⁵⁷

لكن الأمر ليس كذلك بالنسبة إلى النفس قبل نزولها لتتلبّس بجسد: فقد كان حبها وتعلّقها بأصلها بحسب [مقدار] إدراكها، وكذلك كان الأمر فيما يتعلق بالخشية.

قبل نزولها، كان حب النفس وتعلّقها به' على قدر ما تستطيع إدراكه، وكذلك كانت خشيتها. لذلك فإن التوق الناشئ عن إدراك أن ه' فوق الفهم أمر جديد لا تكتسبه النفس إلا هنا في هذا العالم.

العثور على 'ه' «من هناك» في المنفى

11 והנה בזמן שהיה בהמ"ק [בית המקדש] קיים⁵⁸ היה נמשך בחינה זו רעותא דלבא מגילוי⁵⁹ אא"ס [אור אין סוף] ב"ה בהיכל קדשי קדשים⁶⁰ כו' כמ"ש בתניא⁶¹ להיות בטל רצונו לרצונו ית' וכמ"ש כי תהיו לי ארץ חפץ.⁶²

والآن، في الزمن الذي كان فيه الهيكل المقدس قائماً، كان هذا المستوى من رغبة القلب يُستمدّ من انكشاف النور اللانهائي (أور אין סוף, Or Ein Sof)، تبارك وتعالى، في حرم قدس الأقداس، إلخ، كما يشرح كتاب تانيا (תניא)، لكي تُبطل إرادة المرء أمام إرادته تعالى؛ وكما ورد: «لأنكم ستكونون لي أرضاً مرغوبة».

حين كان الهيكل قائماً، كان الانكشاف العلني للنور اللانهائي من 'ה' في قدس الأقداس يستخرج رغبة القلب هذه من تلقاء نفسه، فتُبطل إرادة الإنسان أمام إرادة 'ה'. ويشبه كتاب تانيا قدس الأقداس بالدماع، حيث تنكشف حياة النفس قبل أن تنتشر في الجسد؛ أما عبارة ملاخي «أرض الرغبة» فتسمي الشعب موضعاً لسرور 'ה'.

אך בזמן הגלות הנה כתיב ובקשתם משם את⁶³ ה' אלקיך ומצאת וגו' משם דייקא דהיינו כשתתבונן על ההיפוך מדרכי ה' איך שהוא רחוק מה' בתכלית הריחוק כמו עובר רצונו

لكن في زمن المنفى ورد: «ومن هناك تطلبون 'ה' אלקיך، وتجدون [إياه]»، إلخ. و«من هناك» تحديداً: أي حين تتأملون نقيض سبل 'ה'، وكيف أنه بعيد عن 'ה' أبعد ما يكون، كحال من يتجاوز إرادته؛

في المنفى غاب ذلك الانكشاف العلني، وتقول الآية إننا سنجد 'ה' «من هناك»، أي من موضع المنفى نفسه. و«من هناك» تعني التأمل في نقيض سبل 'ה' بالذات: في أمر بعيد عنه إلى أقصى حد، كحال من يتجاوز إرادته.

ומאין נשפע להם שפע וחיות להיות בהם חיות וקיום מרצונו ית' שרצונו ית' הוא המחיה אותם כמ"ש ואתה מחיה את כלם.⁶⁴

و[تأملوا] من أين يفيض عليهم الفيض وقوة الحياة، حتى تكون لهم حياة ووجود من إرادته تعالى؛ إذ إن إرادته تعالى هي التي تمنحهم الحياة، كما ورد: «وأنت تحييهم جميعاً».

ثم يتأمل المرء: من أين يستمد هذا الشيء حياته؟ فحتى ما يتجاوز إرادة 'ה' يتلقى الحياة والوجود من تلك الإرادة نفسها، لأن إرادته هي التي تمنح كل شيء الحياة. ويدور التأمل حول هذه المفارقة: حتى ما يعارض 'ה' لا يعيش إلا منه.

אך על זה אמרו כמה ארץ אפים לפניו^{65, 66} שמבחי' ארץ אפים נמשך ונשתלשל ממדרגות עליונות דרך נפילה להחיות העכו"ם [העובדי כוכבים ומזלות] אף שהם עובדי רצונו.⁶⁷

لكنهم قالوا في هذا: «ما أعظم طول الأناة عنده»؛ فمن مستوى طول الأناة (ארץ אפים, erech apayim) ينساب الفيض وينحدر، عبر هبوط، من مراتب عليا ليمنح الحياة للأمم الوثنية، مع أنها تتجاوز إرادته.

تتحدث المشناه عن عظيم أناة ה', ويشرح أدمور هזאקין أن قوة الحياة التي تتلقاها الأمم الوثنية تأتي من صفة طول الأناة هذه، وتهبط عبر المراتب العليا بطريق الانحدار. فهي تتلقى الحياة مع أنها تعمل على خلاف إرادته.

12 וזהו אם לעובדי רצונו כך⁶⁸ לעושי רצונו על אחת כמה וכמה⁶⁹ שיושפע בחינת רצון עליון שהוא למעלה מעלה מגדר עלמין

وهذا هو [وجه الاستدلال]: إذا كان [الأمر كذلك] مع الذين يخالفون مشيئته، فكم بالأحرى أن تفيض على الذين يعملون بمشيئته مرتبة الإرادة العلوية، التي تعلو كثيرًا جدًا على حدود العوالم:

يستدل الأتزر ربي (אדמו"ר הזקן) من الأقل إلى الأكثر، كما تفعل الجمارا (גמרא): إذا كان الذين يخالفون مشيئة ה' يتلقون منها الحياة، فالذين يعملون بمشيئته ينالون بالأحرى أكثر: الإرادة العلوية نفسها، التي تعلو كثيرًا فوق العوالم كلها.

שלא בבחי' ירידת והשתלשלות המדרגות בבחי' חכמה ומדות אלא בבחי' פנימית נקודת הלב שהיא בחי' תשובה עילאה שקדמה לעולם. וזהו כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך.⁷⁰

لا عن طريق هبوط المراتب وتسلسلها، في مستوى الحكمة (חכמה, Chochmah) والصفات الوجدانية (מדות, middos). بل في مستوى النقطة الباطنة للقلب، وهي مستوى التوبة العليا (תשובה, teshuvah) التي سبقت العالم. وهذا [هو معنى] «حين تطلبه بكل قلبك وبكل نفسك»:

هذه الإرادة لا تنحدر عبر التسلسل المنظم للمراتب، مرورًا بالعقل والانفعال، بل تبلغ النقطة الباطنة للقلب، وهي مستوى التوبة العليا التي يعدها الحكماء من الأمور التي سبقت العالم. ولذلك تقول الآية أن تطلبه «بكل قلبك وبكل نفسك».

דהיינו שיהפך לבו מן הקצה אל הקצה ואתהפכא חשוכא לנהורא ע"י בחי' רעותא דלבא זו למאוס בחי' עוה"ז ותענוגים ולמשוך לבו ונפשו לדבקה בו ית'.

أي أن ينقلب قلبه من أقصى طرف إلى أقصى الطرف الآخر، وأن «تتحول الظلمة إلى نور»، من خلال هذا المستوى من رغبة القلب: أن يمقت حياة هذا العالم ولذائذه، وأن يجذب قلبه ونفسه ليلتصقا به تعالى.

إن طلبه بكل القلب يعني أن ينقلب القلب من أقصى طرف إلى أقصى الطرف الآخر، فتحوّل الظلمة إلى نور. ومن خلال رغبة القلب، يمقت الإنسان لذاذا هذا العالم، ويجذب قلبه ونفسه ليلتصقا به'.

אִתְמַל הַתְּשִׁיבָה: חָמ וְכִנְעָן

13 והנה כל זה ע"ד משל הסוחר הנ"ל שמוציא כסף וזהב מרשותו להיות מפזר ונוסף עוד.

وهكذا، فإن كل هذا هو على سبيل التشبيه بالتاجر المذكور آنفاً، الذي يُخرج الفضة والذهب من حوزته ليكون ممن «ينفق فيزداد».

יָעוֹד הָאֵלֶּתֶר רַבִּי (אֲדָמוֹר הַזָּקֵן) אֶלֶּי תְּשִׁיבֵה הַתָּאֵר הַזֶּה יֵצֵא הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב מִן חֹזְתוֹ לְכִי יֵרִיחַ הַמֶּיֶזֶד.

כך הנשמה אע"פ [אף על פי] שמוציאה כסף וזהב שהוא בחי' אהבה ויראה הגלויים להתלבש ולהסתיר בגוף ונפש הבהמית הנה עי"ז יש לה יתרון בבחי' רעותא דלבא כרשפי אש מן הפוך.

وهكذا حال النفس: فعلى الرغم من أنها تُخرج «الفضة والذهب»، أي مستوى أو جانب (بחינה, bechinah) الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) الظاهرين، لكي يكتسبها بالجسد والنفس الحيوانية (נפש הבהמית, nefesh habahamis) ويحتجبا فيهما، فإنها بذلك تكتسب مزية في בחינה رغبة القلب، كاللهيب المتأجج المنبعث من النقيض.

הַנֶּפֶשׁ אֵימָא תִּתְחַלֵּי עַן «פִּצְתָּהּ וּזְהִיבָהּ», אֵי הַחֵב וְהַחֲשִׁיָּה הַזָּהֳרִיִּם, אִזְ תִּתְחַבֵּן בִּי הַגִּשְׁד וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית. וּפִי הַמִּקְבֵּל, תִּתְחַבֵּן רִגְבָה הַלֵּב, אֵי חֶבָא מִתְקַדָּא יִנְשָׂא מִן הַנִּקְיִיז הַנָּא לְאֱלוֹהִיָּהּ.

14 וזהו וחם הוא אבי כנען⁷¹ בזקף גדול⁷² שחמימות רשפי אש ושללהבת העולה למעלה מההיפוך הוא העושה בחי' כנען לסחור כנ"ל כמ"ש טעמה כי טוב סחרה⁷³ וגו'.

وهذا هو [المقصود بـ] «وحام هو أبو كنعان»، مع علامة الوقف الكبير (זקף גדול, zakef gadol): فحرارة (חמימות, chamimus) ألسنة النار واللهيب الصاعد إلى أعلى من نقيضه هي ما يجعل مستوى كنعان مستوى التاجر، كما ذكر آنفاً؛ كما كُتب: «إنها ترى أن تجارتها جيدة»، إلخ.

פִּי הָאֵיָה, תָּאֵתִי כֶּלֶם «חָמ» וְעֲלֶיהָ עֲלָמָה זָקֵף גָּדוֹל, וְהִיא עֲלָמָה מִן עֲלָמֹת הַתְּרִיטִל תּוֹכֵף עַד הַכֶּלֶם, וְתִרְפָּעָהּ אֶלֶּי אֵלֶּי בַּחֲסֵב קְרֵאָה הַחֲסִידוֹת. וַיִּפְהֶם אֱלֹתֵיר רִיבִי מִן «חָמ» (חָם, Cham) מַעֲנֵי הַחֲרָה הָעִבְרִיָּה, חֲמִימוֹת: חֲרָה הַלֵּהִב הַזָּהֵב הַזָּהֵב מִן נִקְיִיזוֹ הִיא מַא תְּגַעַל הַנֶּפֶשׁ «כִּנְעָן», אֵי תָאֵרָה תְּגַרְתָּהּ יִטִּיבָהּ, כִּמָּא יִקְוֹל שְׁלוּמוֹ עַן הָאֵלֶּה: «אִנְהָ תֵרִי אֵן תְּגַרְתָּהּ יִטִּיבָהּ».

אך מתחלה צריך להקדים בחי' יראה תתאה שהיא נמשכת מבחינת מלכותו ית' שהיא נק' בחי' כנען העליונה דקדושה שמזה יעלה ויבא ויגיע להיות בחי' כנען בידו מאזני מרמה להגיע לבחי' רעותא דלבא בחי' פנימית הלב כנ"ל.

לكن ينبغي أولاً أن يُستهلَّ [ذلك] بمستوى الخشبة السفلى، المستمدّ من مستوى ملكوته (الملكوت (Malchus)). تعالى، وهو ما يُسمّى مستوى كنعان العلوي في القداسة؛ ومن هذا يرتقي ويأتي ويبلغ مستوى «كنعان: في يده موازين غش»، ليبلغ مستوى رغبة القلب، أي البعد الباطني للقلب، كما ذكر آنفاً.

قبل بلوغ هذا المستوى، ينبغي أولاً أن تكون هناك خشبة سفلى، أي خشبة بسيطة من ה', تنبع من ملكوته؛ وهذه מלכות هي كنعان العلوي المقدس. ومن هذا الأساس يستطيع المرء أن يرتقي إلى مستوى التاجر ذي «موازين الغش»، أي رغبة القلب في نقطتها الباطنة.

القسم 7 • 151

النداء الصادق

15 וזהו קרוב ה' לכל קוראיו ⁷⁴ לכל אשר יקראהו באמת דהיינו באמתות נקודת לבו שהרי אנו רואים

דגנבא אפום מחתרתא ⁷⁵ רחמנא קריא ואעפ"כ [ואף על פי כן] עומד ברשעו ואינו שב מידיעתו

وهذا هو معنى قوله: «إِنَّ ه' قَرِيبٌ مِنْ كُلِّ الَّذِينَ يَدْعُوْنَهُ، مِنْ كُلِّ مَنْ يَدْعُوهُ بِحَقٍّ»: أي بصدق نقطة قلبه. فنحن نرى أَنَّ «اللصّ عند فم النفق ينادي ه'»، ومع ذلك يظلّ متمادياً في شرّه، ولا يتراجع عمّا [يقصده عن علم].

إِنَّ ه' قَرِيبٌ مِمَّنْ يَدْعُوْنَهُ «بِحَقٍّ»، أي من نقطة القلب الصادقة. ويبين الأئتر ربي (אדמו"ר הזקן) أهمية ذلك: تقول الجمارا (גמרא, Gemara) إِنَّ لَصّاً يَوْشِكُ أَنْ يَقْتَحِمَ الْمَكَانَ يَدْعُو ه' أَنْ يَوْفِّقَهُ، لكنه يمضي في جريمته ولا يرجع عمّا يقصده عن علم.

וגם אנו רואים שיש אפילו מי שיוליד אהוי"ר [אהבה ויראה] בלבו וחולפת ועוברת כמו אחר התפלה כנ"ל.

ونرى أيضاً أَنَّ هناك من يستخرج الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah) في قلبه، ثم يزولان وينقضيان، كما يحدث بعد الصلاة، على النحو المذكور أعلاه.

حتى من يوقظ אהבה ויראה حقيقتين في الصلاة قد يجد أنّهما تزولان وتنقضيان بعد ذلك بوقت قصير.

והיינו מפני שאינו נתפס אלא במוחו ושכלו בבחי' מקיף אבל אינו נכנס לפני ולפנים שיתפעל הלב באמת לאמתו מעומקא דלבא

وذلك لأنه لا يُدرك إلا في عقله وفكره، على نحو [نور] محيط (מקיף, makif)، لكنه لا ينفذ إلى الداخل، إلى أقصى الأعماق، بحيث يتأثر القلب حقاً وصدقاً، من عمق القلب.

وذلك لأنّ الشعور لم يكن حاضراً إلا في العقل، كشيء يحيط به من الخارج، ولم ينفذ قطّ إلى أعماق القلب. فلم يتأثر القلب حقاً من أعماقه.

משא"כ כשיקראוהו באמת דהיינו מעומקא דלבא הנה שפת אמת תכון לעד⁷⁶ ובל תמוט עולם ועד⁷⁷:

אֲמָ חֵינּ יִדְעוּנֶהּ בְּחֶץ, אִי מִן עֵמֶק הַלֵּב, פְּחִינְזִי «תִּשָּׁבַח שֶׁפֶת הַחַיִּי לִלְאָד, וְלֹא תִתְזַעַזַע לִלְאָד וְלִי דֹהַר הַדְּהוּר».

חֵינּ יִדְעוּ הָאִיִּשׁ מִן עֵמֶק הַלֵּב, תַּעֲד הָאֵיָהּ בְּאֵן «שֶׁפֶת הַחַיִּי תִשָּׁבַח לִלְאָד». פִּמֶּלֶת זֶה הַנִּדְאָה יִדּוּם וְלֹא יִתְזַעַזַע.

القسم 8 • 16-19

صوتا يعقوب

16 והנה כתיב הקל קול יעקב⁷⁸ קדמאה חסר ו' שהוא בחי' קלא דלא אשתמע וקול בתראה מלא ו' שהוא

בחי' קלא דאשתמע כמ"ש בזוהר הקדוש.^{79, 80}

وقد كُتِبَ: «الصوت هو صوت يعقوب (יעקב): الكلمة الأولى [קול (kol)] مكتوبة من دون حرف الواو العبري (ו, vav). وهو مستوى الصوت الذي لا يُسَمَّع؛ أما كلمة كול الثانية فمكتوبة كاملة بحرف ו, وهو مستوى الصوت المسموع، كما يشرح الزohar المقدس (זהר).

في الآية «الصوت هو صوت يعقوب»، كُتِبَت الكلمة الأولى كול من دون حرف ו, والثانية بحرف ו. ووفقًا للزohar، يصف أدمور هازاكن الكلمة الأولى بأنها صوت باطني لا يُسَمَّع، والثانية بأنها صوت يُسَمَّع.

וביאור הדברים הנה בחי' יעקב הוא⁸¹ יו"ד עקב פי' שהיו"ד שהוא תחלת המחשבה ביו"ד נברא עוה"ב

[עולם הבא]⁸² הוא נמשך לבחי' עקב ורגל שהוא בחי' הדבור.

وتوضيح ذلك: مستوى يعقوب هو «اليود والعقب» (יו"ד עקב, yud-akev)، أي «اليود» [و] «العقب». فاليود (יו"ד, yud)، وهو بداية الفكر، «باليود خُلق العالم الآتي»، يمتدّ إلى مستوى الْعَقَب (עקב, akev) والقدم، وهو مستوى الكلام.

يُقرأ اسم يعقوب على أنه يود وعقب، أي حرف اليود والعقب. واليود، وهو أصغر الحروف، بداية الفكر؛ ويقول الحكماء إن العالم الآتي خُلق به، ثم يمتد إلى الْعَقَب والقدم، اللذين يرمزان إلى الكلام.

ויעקב הוא מבריח מן הקצה אל הקצה.⁸³ מריש כל דרגין. ובכל מדרגות עליונות יש ג"כ בחינת ראש

ורגל⁸⁴

ويعقوب هو [العارضة التي] «تمتدّ من طرف إلى طرف»، «من رأس جميع المراتب». وفي جميع المراتب العليا أيضًا جانب هو الرأس وجانب هو القدم،

يصف الزohar يعقوب بأنه العارضة الوسطى في المسكن (משכן, Mishkan)، التي امتدت من طرف إلى آخر، من أعلى مرتبة إلى أدناها. ولكل مرتبة عليا أيضًا «رأس» و«قدم».

כמ"ש ועמדו רגליו ביום ההוא⁸⁵ וכתוב והארץ הדום רגלי⁸⁶ וכתוב ומקום רגלי אכבד⁸⁷ ויעקב הוא בחי' יו"ד עקב בכל עולם ועולם לפי ערכו.^{88, 89}

كما كُتِب: «وتقف قدماه في ذلك اليوم»، وكُتِب: «والأرض موطئ قدمي»، وكُتِب: «وموضع قدمي أكرمه». ويعقوب هو مستوى اليهود والعقب في كل عالم، بحسب قدره.

تتحدث الأنبياء عن «قدمي» ה' و«موطن قدميه»، مما يدل على أن للأعلى أيضًا جانبًا أدنى. وهكذا يوجد يعقوب، أي اليهود الممتد إلى العقب، في كل عالم وفق مرتبته.

17 והנה בחינת קלא דאשתמע הוא בחי' התורה שהוא בחי' המשכה כמשל הקול המחבר וממשיך מצפוני כוונת הלב לבא לידי גילוי בדבור וכך התורה היא בחי' חכמה עילאה בחי' חכים ולא בחכמה ידיעה

أما المستوى أو الجانب (بחינה, bechinah) الذي يمثله الصوت المسموع، فهو مستوى التوراة، وهو التنزيل؛ على مثال الصوت الذي يصل مقاصد القلب الخفية وينقلها إلى الظهور في الكلام. وهكذا فالتوراة هي الحكمة العليا (חכמה, Chochmah)، أي «حكيم، لكن ليس بحكمة معلومة».

الصوت المسموع هو التوراة: فكما يحمل الصوت أفكار القلب الخفية إلى الكلام، تنزل التوراة حكمة ה' الخفية إلى حيّز الظهور. والتوراة هي الحكمة العليا؛ وعنها تقول صلاة إيلياهو (إلياهو) في تيكوني زوهار (تيكوني זהר) إن ה' «حكيم، لكن ليس بحكمة معلومة».

שהרי טעמי המצות לא נתגלו להיות בהתגלות רב להבין כל עמקי סודותיה בפרטי פרטות ונמשכה לבחי' גילוי ע"י התלבשותה בדברים גשמיים סדר זרעים מועד וכו'.

فإن علل الوصايا (מצוות, mitzvos) لم تُكشف بوضوح تام يتيح فهم جميع أعماق أسرارها بأدق تفاصيلها؛ بل نُزّلت التوراة إلى حيّز الظهور من خلال تلبّسها بأمور مادية: سדר زراعي (سדר زراعي, Seder Zeraim) وسدر موعِد (سדר موعِد, Seder Moed)، إلخ.

ولهذا لم تُكشف علل الوصايا كشفًا تامًا. وبدلاً من ذلك، تنزل التوراة إلى حيّز الظهور بتلبّسها بأمور مادية، كأحكام الزراعة والأعياد وسائر أقسام المشناه.

18 והוא בחי' קול והמשכה של יעקב יו"ד עקב דהיינו מבחי' יו"ד שהוא חכמה עילאה להיות נמשך עד עקב והוא עשי' [עשיה].

وهذا هو مستوى صوت يعقوب وامتداده النازل، أي «يود-عقب» (יו"ד עקב, yud-akev): أي يمتد من مستوى حرف اليهود، وهو الحكمة العليا (חכמה, Chochmah)، نزولاً حتى العقب، وهو عالم الفعل (עשיה, Asiyah).

صوت يعقوب المسموع هو يود الحكمة العليا، ممتدًا حتى العقب، أي عالم الفعل، وهو أدنى العوالم.

אך כדי שיהיה האדם כלי ומכון שיהיה חכמה עילאה שורה ומתגלה בו בעסק התורה צריך להיות תחלה בבחי' בטול בבחי' רעותא דלבא

לكن لكي يكون الإنسان وعاءً وموضعاً تستقرّ فيه الحكمة العليا وتنكشف أثناء الاشتغال بالتوراة، ينبغي له أولاً أن يكون في مستوى إبطال الذات (بטול, bittul)، وفي مستوى رغبة القلب،

لكي تستقرّ الحكمة العليا في الإنسان أثناء دراسته التوراة، ينبغي له أولاً أن يكون في حالة إبطال الذات، أي رغبة القلب. وهذا هو الصوت غير المسموع الذي ينبغي أن يسبق ذلك.

והוא בחי' קלא דלא אשתמע דרוח אמשיך רוח⁹⁰ להיות אור ה' שורה ומתגלה בו להיות חכמת ה' בקרבן בהתגלות וחב"ד [וחכמה בינה ודעת] שבנפשו בטלים וטפלים אליו והוא ענין אתדבקות רוחא ברוחא.

وهو مستوى الصوت الذي لا يُسمع؛ فالروح تجذب الروح، كي يستقرّ نور ه' فيه وينكشف، وتظهر حكمة ه' في باطنه، وتكون قوى حכמה، والفهم (בינה, Binah)، والمعرفة (דעת, Daas) في نفسه في حالة إبطال الذات، خاضعةً وتابعةً له. وهذا هو شأن «التصاق الروح بالروح».

يقول الزوهار إن الروح تجذب الروح: فالشوق الباطني يجذب نور ه' وحكمته إلى الأسفل، لكي يتجلى في داخل الإنسان. ويكون عقله هو، أي قوى حכמה، בינה، דעת لديه، في حالة إبطال الذات أمام ذلك النور؛ وهذا هو التصاق الروح بالروح.

19 וע"ז נאמר אלוהי בקרבי וכתוב ואשים דברי בפיך.⁹¹ דברי ממש כי דבר ה' זו הלכה⁹² היא היא הנגלית בו והיא המדברת מתוך גרונו.

وعن هذا قيل: «ה' الخاص بي في داخلي»، وكُتب: «وضعتُ كلامي في فمك»: «كلامي» حرفياً؛ لأن «كلمة ه' هي الحكم التوراتي (הלכה, halachah)»؛ فهذا هو الذي ينكشف فيه، وهو الذي يتكلم من داخل حنجرته.

حين يكون الإنسان في حالة إبطال الذات بهذا النحو، يكون ه' «في داخله»، ويكون كلام ه' نفسه في فمه. وتفسّر المناقشة التلمودية عبارة عاموس «كلمة ه'» على أنها حكم توراتي؛ وهكذا تنكشف كلمة ه' فيه وتتكلم من حنجرته.

ולכן נאמר על התורה בי מלכים יملוכו.⁹³ ואמרינן מאן מלכי רבנן.⁹⁴ ומתניתא מלכתא.⁹⁵

لذلك قيل عن التوراة: «بي يملك الملوك»، ونقول: «من هم الملوك؟ الحاخامات»، و«משנה (משנה) ملكة».

لذلك تقول الحكمة، أي التوراة: «بي يملك الملوك»، وتصف المناقشة التلمودية الحاخامات بأنهم «ملوك»، كما تُسمّى משנה ملكة.

כי להיותו בביטול אל דבר ה' ורצונו וחכמתו ואינו תופס מקום מצד עצמו כלל הגה דבר המלך הוא השלטון⁹⁶ והוא בחי' מלך שגזר ואומר שאם יטעון ראובן כך כו' יהיה כך.

لأنه في حالة إبطال الذات (بيטול, bittul) إزاء كلمة 'ה' وإرادته وحكمته، ولا يشغل لنفسه أي حيز على الإطلاق، فإن «كلمة الملك هي السلطان»؛ وهو في مرتبة ملك يصدر حكمًا ويقول: إذا ادّعى رأوبين (ראובן) كذا، إلخ، فسيكون الحكم كذا، لأن العالم يخضع لكلمة 'ה' وإرادته وحكمته، ولا يطلب لنفسه أي مكانة، فإن حكمه يحمل سلطان 'ה': فكأنه ملك كلمته نافذة، يحكم بأنه إذا ادّعى رأوبين أمرًا، كان الحكم كذا.

וכן לעשות כך ושלל לעשות כך וכו' ואינו בבחי' עבד כ"א בעשיית המצות שהוא כעבד המקיים מצות המלך ועושה דבריו:⁹⁷

وكذلك أن يُفعل كذا وألا يُفعل كذا، إلخ. وهو ليس في مرتبة العبد إلا عند أداء الوصايا (מצוות, mitzvos)، إذ يكون فيها كالعبد الذي ينفذ أوامر الملك ويعمل بكلامه. وهو يقرّر كذلك ما يجوز فعله وما لا يجوز. ففي دراسة التوراة يكون ملكًا، ولا يكون عبدًا إلا عند أداء الوصايا، حيث ينفذ أوامر الملك.

القسم 9 • 2011-22

شرح الآية: استقراران

20 וזהו וישב יעקב בארץ מגורי אביו. וישב הוא ענין השפלה וירידה ממקום עמידתו. ופי' שבחי' יעקב יו"ד עקב נמשך ונשפל להיות בארץ מגורי אביו.

وهذا هو [معنى] «وسكن يعقوب (יעקב) في أرض إقامة أبيه (מגורי, megurei)». ويدلّ «وسكن» (וישב, vayeshev) على الانخفاض والهبوط عن الموضع الذي كان المرء واقفًا فيه. والمعنى أن مستوى يعقوب، أي الباء التي تبلغ العقب (יו"ד עקב, yud-akev)، يُسحب إلى أسفل ويُخفّض ليكون في «أرض إقامة أبيه».

يبدأ هنا تفسير الآية الافتتاحية. فـ«وسكن» تدلّ على الهبوط عن موضع المرء: إذ يُسحب مستوى يعقوب، حيث تبلغ الباء العقب، إلى أسفل ويُخفّض، حتى يكون في «أرض إقامة أبيه».

ומגורי יש בו ב' פי' הא' הוא לשון יראה⁹⁸ והב' הוא לשון אוצר⁹⁹ כמו מגורה מלאה פירות^{100, 101} שהוא כלי שאוצרין לתוכו ושניהם עולים בקנה אחד כי יראת ה' היא אוצרו¹⁰² כתיב.

ولكلمة מגורי معنيان: الأول تعبير عن الخوف، والثاني تعبير عن المخزن، كما في «مخزن (מגורה, megurah) مليء بالثمار»، وهو إناء تُخزّن فيه [المحاصيل]؛ والمعنيان متلازمان، إذ كُتب: «خشية 'ה' هي كنزه».

لكلمة מגורי معنيان: الخوف، كما في מגור (magor، أي الفرع)، والمخزن، إذ يُسمّى مخزن الحبوب מגורה. وهذان المعنيان متلازمان، لأن الآية تقول: «خشية 'ה' هي كنزه».

21 וכן בדברי רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] אוצר של יראת שמים¹⁰³ שהיא בחי' יראה עילאה יראה בשת בבחי'**בטול הוא כלי קבול לחכמה עילאה שיהא שורה ומתגלה בו**

وكذلك نقرأ في أقوال حكمائنا، رز"ל: «كنز من خشية السماء»، وهو مستوى الخشية العليا، خشية الاستحياء، في مستوى إبطال الذات (بيטול، bittul): فهي وعاء لتلقي الحكمة (חכמה, Chochmah) العليا، لكي تستقرّ فيه وتنكشف.

يتحدّث الحكماء عن «كنز من خشية السماء». وهذه هي الخشية العليا، خشية الاستحياء أمام عظمة ה', وهي **ביטול**، والوعاء الذي تستقرّ فيه الحكمة العليا وتنكشف.

ונקרא מגורי אביו כי יעקב הוא בחי' יו"ד עקב הוא בחי' הארה והמשכה מבחי' חכמה עילאה להמשיך עד סוף כל דרגין. ובחי' חכמה עילאה נק' אביו.¹⁰⁴

ويُسمّى «مغوري أبوي» (megurei aviv, [مواضع إقامة أبيه])، لأن يعقوب (يعقوب) هو مستوى יו"ד עקב (yud-akev, [حرف اليود والعقب]); فهو مستوى الإشراق والامتداد من **חכמה** العليا، لإيصال [إياها] نزولاً حتى نهاية جميع المراتب. ويُسمّى مستوى **חכמה** العليا «أباه».

تُسمّى هذه الخشية «مغوري أبوي» لأن يعقوب هو إيصال **חכמה** العليا نزولاً إلى أدنى مستوى، وتُسمّى **חכמה** العليا «أباه». وهكذا، فإن «أرض مغوري أبوي» هي الخشية العليا التي تحفظ حكمة أبيه.

22 והנה זה הוא בבחי' יחודא עילאה ואתדבקו' רוחא ברוחא בעסק התורה להיות בטל אליו ית' בבחי' חכמה עילאה כנ"ל.

والآن، فهذا في مستوى الوحدة العليا (יחודא עילאה, yichuda ila'ah)، وفي التصاق الروح بالروح في دراسة التوراة (תורה, Torah)، لكي يكون المرء في حال إبطال الذات أمامه، تبارك، في مستوى الحكمة العليا (חכמה, Chochmah)، كما ذكر أعلاه.

كل ما سبق يندرج في الوحدة العليا (יחודא עילאה)، حيث يُخضع الإنسان وجوده له' في دراسة التوراة، وتلتصق روحه بروح ה'. وفي هذه الوحدة يُعدّ العالم كأنه لا شيء أمام ה'.

אך בבחי' יחודא תתאה דהיינו להיות כלי ומכון לשבתו ית' בבחי' קיום העולם בבחי' מלכותו שיהיה גם בזה שורה ומתגלה בחי' ה' אחד.

لكن في مستوى الوحدة السفلى (יחודא תתאה, yichuda tata'ah)، أي أن يكون وعاءً وموضعاً لسكنه، تبارك، في مستوى بقاء العالم، وفي مستوى ملكوته (מלכות, Malchus)، كي تحلّ هنا أيضاً حقيقة أن «ה' واحد» وتنكشف:

ثمة أيضاً الوحدة السفلى (יחודא תתאה): أي جعل استمرار وجود العالم، الذي مصدره ملكوت ה', مسكناً له. والغاية أن تنكشف وحدانية ה' في العالم نفسه.

הנה זה נמשך ע"י ישיבה והשפלה [והשפלה] אחרת ממדתו של יעקב להמשיך מדת חסד מראש כל דרגין עד סוף כל דרגין בארץ התחתונה הוא כנען שהוא בחי' מלכותו ית' ומלך במשפט יעמיד ארץ¹⁰⁵ והוכן **בחסד כסא**.¹⁰⁶

فهذا يُستمدّ من خلال استقرارٍ آخر وخفضٍ آخر لصفة يعقوب (יעקב, Yaakov), لإنزال صفة الإحسان (חסד, Chesed) من رأس جميع المستويات إلى نهاية جميع المستويات، إلى الأرض السفلى، وهي كنعان (כנען, Canaan)، التي تمثل مستوى ملكوته، تبارك؛ و«الملك بالعدل يثبّت الأرض»، و«بالإحسان يتهياً العرش».

يتطلب هذا استقرارًا وخفضًا آخرين لصفة يعقوب: إنزال الإحسان من أعلى مستوى إلى أدنى مستوى، إلى الأرض السفلى، كنعان، التي تمثل ملكوت ה'. وتقول الآيات إن الملك يثبّت الأرض بالعدل، وإن عرشه يتهياً بالإحسان.

שקיום העולם הוא בחסד כמ"ש עולם חסד יבנה¹⁰⁷ דהיינו בעשיית המצות בכלל ששרשם הוא בחי' חסד ובפרטות הוא מצות הצדקה וחסד שלכן היא נקראת בשם מצוה סתם כו' שהיא שקולה כנגד כל המצות¹⁰⁸ כמ"ש בתניא:¹⁰⁹

فإن وجود العالم إنما هو بالإحسان، كما هو مكتوب: «العالم يُبنى بالإحسان»؛ أي بأداء الوصايا (מצות, mitzvos) عمومًا، التي أصلها مستوى الإحسان، وبوجه خاص بوصية الصدقة والإحسان؛ ولهذا تُسمى «الوصية» بإطلاق (מצוה, mitzvah)، إلخ، لأنها تعدل جميع الوصايا، كما يوضح كتاب تانيا (تانيا, Tanya).

يقوم العالم على الإحسان: عمومًا من خلال جميع الوصايا، التي أصلها الإحسان، وخصوصًا من خلال الصدقة. ولهذا يسمى الحكماء الصدقة «الوصية» بإطلاق، ولهذا أيضًا تعدل جميع الوصايا، كما يوضح كتاب تانيا.

في العمل الروحي

لا تجعل مقدار ارتباطك به' رهناً بمقدار ما تشعر به من حب وخشية: فقد هبطت النفس تحديداً لكي تبلغ توقاً أعمق، من أعماق القلب، بالتأمل في أن ה' متعالٍ عن كل فكر، حتى حين تواجه ما يبدو بعيداً عنه. وقبل دراسة תורה، أخل نفسك كي تستقر حكمة ה' فيك؛ وأدخل إحسانه إلى العالم من خلال מצוות، ولا سيما بالصدقة.

أسئلة للنقاش

1. لماذا يصلح التاجر، الذي يبدو أنه «يخسر» ماله، مثلاً لهبوط النفس إلى الجسد؟
2. كيف تختلف رغبة القلب عن الحب والخشية اللذين كانا للنفس قبل هبوطها، ولماذا هي أرفع منهما؟
3. ما معنى العثور على ה' «من هناك» في المنفى، بالتأمل فيما يعارضه؟
4. لماذا ينبغي أن يسبق صوت إبطال الذات غير المسموع صوت دراسة التوراة المسموع؟
5. كيف تقابل «إقامة أبيه» و«أرض كنعان» الوحدة العليا والوحدة السفلى؟

חواשים

الفقرة 1

1 וישב יעקב

تذكر الحاشية أن نص التلقي (הנחה, hanachah) لهذا المقالة الذي دونه المبتلر ريبى (אדמו"ר האמצעי) مطبوع في هذا الموضع.

ملاحظة كهوت

הנחת כ"ק אדמו"ר האמצעי במאמרי אדה"ז פרשיות ע' קפג. באחד מכת"י רשום שהוא משנת תקס"ג. ראה לעיל בציונים לכ"ק אדמו"ר זי"ע. המאמר עם הגהות וכו' באוה"ת בראשית כרך ב רנא, ב. כרך ה תתפח, א. הערה תתצח, א. תתצט, ב. כרך ז תתתלז, א. תתלז, ב. חלק מהמאמר מובא גם בד"ה וישב יעקב תרל"ט ע' נד. בד"ה מי כה' אלקינו תרל"ט ע' סד. לכללות מאמר זה ראה פלח הרמון בראשית צו, ג. ד"ה זה תשכ"ז. תשמ"א. תשמ"ו.

2 וישב יעקב

الآية الافتتاحية من القسم الأسبوعي من التوراة (פרשה, parsha). إذ يشكل وصفها المزدوج للأرض إطار المقالة الحاسدية (מאמר, maamar) بأكملها.

Genesis 37:1 בראשית ל"ז:א'

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען:

And Jacob dwelt in the land of his father's sojournings, in the land of Canaan

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

בראשית לו, א.

3 גם כפל לשון

تحيل الحاشية إلى شرح Kli Yakar للآية، الذي يتناول أيضًا تكرار العبارة فيها.

מلاحظة كهوت

ראה בכלי יקר. ובשיחת ש"פ וישב תשכ"ב. בבוך 633: כפל מלת בארץ תרי זימני: הנה כתיב.

4 אתהלך לפני ה'

يقول كاتب المزامير، بعدما نجا من الموت، إنه سيسلك أمام اسم ה' (הוי' / שם הוי', Havayah) «في أراضي الأحياء»، أي بين الأحياء؛ ويفهم الأثر ريبى (אדמו"ר הזקן) لفظ «أراضي» بصيغة الجمع على أنه يشير إلى مستويين من الأوعية للحياة الإلهية.

Psalms 116:9 תהלים קט"ז:ט'

אתהלך לפני ה' בארצות החיים:

I shall walk before the L-RD In the lands of the living

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

תהלים קטז, ט.

5 שיש שני ארצות

تذكر الحاشية أن أור התורה يحيل إلى هذا المقطع عن «الأرضين».

מلاحظة كهوت

באוה"ת חיי שרה קיח, א. סה"מ תרל"ב ע' שצ וע' שצח. ד"ה אך בגורל תרמ"ז ע' יד מציינים לכאן.

6 (וכמו חיים לשון רבים)

يفسر النص المنقول الآخر لفظ «الحياة» بصيغة الجمع بأنه «أنواع كثيرة من قوة الحياة».

מلاحظة كهوت

דהיינו רבוי מיני חיות — מאמרי אדה"ז פרשיות ע' קפד. ועייך שם. מוסגר זה נמצא גם בכת"י מאמרי אדה"ז. [בבוך 633 ליתא כל המוסגר]. באוה"ת רנא, ב מצייך שהגה"ה זו היא ממהרי"ל אחי כ"ק אדה"ז.

7 בכל התורה ארץ כנען

تقرأ المخطوطة 633: «في تعبير «أرض كنعان»».

Genesis 17:8 בראשית י"ז:ח'

ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך את כל-ארץ כנען לאחזת עולם ויהייתי לכם לאלקים:

And I will give unto thee, and to thy seed after thee, the land of thy sojournings, all the land of Canaan, for an everlasting possession; and I will be their G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Numbers 34:2 במדבר ל"ד:ב'

צו את-בני ישראל ואמרם אליהם כי-אתם באים אל-הארץ כנען זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה ארץ כנען לגבלתיה:

Command the children of Israel, and say unto them: When' ye come into the land of Canaan, this shall be the land that shall fall unto you for an inheritance, even the land of Canaan according to the borders thereof

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Numbers 32:26 במדבר ל"ב:כ"ו

טפנו נשינו מקננו וכל-בהמתנו יהיו-שם בערי הגלעד:

Our little ones, our wives, our flocks, and all our cattle, shall be there in the cities of Gilead

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Joshua 22:9 יהושע כ"ב:ט'

וישבו וילכו בני-ראובן ובני-גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ-כנען ללכת אל-ארץ הגלעד אל-ארץ אחזתם אשר נאחזיה עליפי ה' ביד-משה:

And the children of Reuben and the children of Gad and the half-tribe of Manasseh returned, and departed from the children of Israel out of Shiloh, which is in the land of Canaan, to go unto the land of Gilead, to the land of their possession, whereof they were possessed, according to the commandment of the L-RD by the hand of Moses

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

א"י שממערב לירדן, בראשית יז, ח. במדבר לד, ב. שם לה, י. ארץ ישראל שמעבר לירדן מזרחה נקראת לרוב בשם ארץ הגלעד — במדבר לב, כו. כט. יהושע כב, ט ועוד. בבוך 633: בלשון ארץ כנען.

8 חם הוא אבי כנען

تعرف التوراة حامًا (חם) بأنه أبو كنعان (כנען), مما يجعل تسمية «أرض

| כנען « תבדו נסיבִּה גִּיר מִשְׁרָפֶה לָאָרֶץ הַמִּקְדָּשֶׁה.

Genesis 9:18 בראשית ט:י"ח

ויהיו בני־נח היצאים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיָפֶתְהוּ וְחָם הוּא אָבִי כְנָעַן:

And the sons of Noah, that went forth from the ark, were Shem, and Ham, and Japheth; and Ham is the father of Canaan

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מלאחצֶה כִּיהוּת

בראשית ט, יח.

9 ומה הוא היחוס שבח א"י בזה

تذكر الحاشية أن Pelach HaRimon يستشهد بالمדרش الذي يصف كنعان بأنه وعاء معيب فاسد، مما يزيد السؤال حدة: لماذا سُميت الأرض المقدسة باسمه؟

Bereshit Rabbah 36:2 בראשית רבה ל"ו:ב

(איוב לד) ירוע כבירים לא חקר וגו' הריעו אנשי דור המבול במעשיהם הרעים, ואין חקר, אין חקר במעשיהם הרעים. (שם) ויעמד אחרים תחתם, אלו בני נח. ויהיו בני נח שם חם ויפת. (ישעיה מג) גם מיום אני הוא ואין מידי מציל, מאומות העולם. אפעל ומי ישיבנה, כל פעולות ומחשבות שפעלתי עם דור המבול. מי אמר לי: לא עשית כשורה?! אבל נח, נכנס בשלום ויצא בשלום, ויהיו בני נח היוצאים וגו'. וחס הוא אבי כנען, אביו דפחאת, שלושה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ.

למה הדבר דומה? לדגה גדולה שנפצה ...

He shatters [yaroa] the powerful without number...” (Job 34:24) – the [powerful] men of the generation of the Flood performed evil [here'u] with their evil deeds. “Without number” – their evil deeds were innumerable. “And sets others in their place” (Job 34:24) – these are the descendants of Noah: “The sons of Noah...were Shem, Ham, and Yefet.” “Indeed, from when there was day, I am He, and there is no savior from My hand” (Isaiah 43:13) – from among the nations of ... the world. “I will act, and who can

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022

(CC-BY)

מלאחצֶה כִּיהוּת

בפליח הרמון בז, א מביא שענין כנען הוא מדריגה פחותה, כמארז"ל (ב"ר פל"ו) ע"פ וחס הוא אבי כנען אבי פחתא כלי פחות וגרוע ומקולקל, וא"כ למה תקרא א"י על שמו. ע"ש.

10 (גם להבין . . מרמה)

تظهر هذه العبارة بين القوسين في مخطوطة من מאמרי האלטר ריבי, لكنها غير موجودة في المخطوطة 633.

מלאחצֶה כִּיהוּת

מוסגר זה נמצא גם בכת"י מאמרי אדה"ז. בבוך 633 ליתא המוסגר.

11 כנען בידו מאזני מרמה

يُوخَّه هوش (הושע) أفرايم (אפרים) بوصفه «كنعانًا»، أي تاجرًا يستخدم موازين خادعة ويحب الغش (ف«تاجر» هو المعنى الظاهر لكلمة كنعان (kena'an)); وسيعيد المأمر قراءته بوصفه التاجر المقدس الذي يتنازل كي يربح.

Hosea 12:8 הושע י"ב:ח

כְּנָעַן בְּיָדוֹ מֵאֲזֵנֵי מְרֻמָּה לְעֶשֶׂק אָהָב:

As for the trafficker, the balances of deceit are in his hand. He loveth to oppress

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מלאחצֶה כִּיהוּת

הושע יב, ח.

12 גם מה שכתוב ולא יהיה כנעני עוד

تزيد أور التوراة السؤال وضوحًا: لو كانت الآية تقصد كنعان الملعون لكان الأمر بسيطًا؛ لكن بما أن الأرض نفسها تسمى كنعان، فلا بد أن المقصود كنعان مقدس، فلماذا يكون غيابه مدحًا؟

מלאחצֶה כִּיהוּת

”דאם כפשוטו דכנעני קאי על ארור כנען א"ש, אבל מאחר שנק' ארץ ישראל ארץ כנען א"כ מוכרח שזהו כנען דקדושה, א"כ מהו המעלה והשבח ולא יהי עוד כנעני וגו'” — אוה"ת בראשית כרך ב רנב, א.

13 כך יש כל בחי' אלו בקדושה

تذكر الحاشية أن أور التوراة تسرد المواضع التي يُشرح فيها لابان مقدس وعيسو مقدس.

מלאחצֶה כִּיהוּת

באוה"ת בראשית כרך ב רנב, א מציין למקומות שמבואר ענין לבן דקדושה, עשו דקדושה.

14 ולא יהי' כנעני עוד בבית ה' צבאות

الآية الأخيرة من سفر زكريا (זכריה): لن يبقى في ذلك اليوم «كنعاني»، أي تاجر بالمعنى الظاهر، في بيت ه' رب القوات. ويتساءل الألتز رיבי: أي مدح هذا إن كان لکنعان أيضًا معنى مقدس؟

Zechariah 14:21 זכריה י"ד:כ"א

וְהָיָה כְּלִיסִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַה' צְבָאוֹת וְכָאוֹ כְּלִי־הַזִּמְרִים וְלִקְחוּ מֵהֶם וּבָשְׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא:

Yea, every pot in Jerusalem and in Judah shall be holy unto the L-RD of hosts; and all they that sacrifice shall come and take of them, and seethe therein; and in that day there shall be no more a trafficker in the house of the L-RD of hosts

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מלאחצֶה כִּיהוּת

זכרי' יד, כא.

15 זה לעומת זה עשה אלהים

يقول Koheles (קהלת) إن ه' جعل شيئًا في مقابل شيء آخر؛ وتقرأ التعاليم الحسيدية (חסידות, Chassidus) هذا على أنه تناظر بين القداسة ونقيضها.

Ecclesiastes 7:14 קהלת ז':י"ד

בַּיּוֹם שׁוֹכֵה הָיָה בְּטוֹב וּבִיּוֹם רָעָה רָאָה גַם אֶת־זֶה לְעֵמֶת־זֶה עֲשֵׂה הָאֱלֹקִים עַל־דְּבַרְתָּ שְׁלֹא יִמָּצֵא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוֹמָה:

In the day of prosperity be joyful, and in the day of adversity consider; G-d hath made even the one as well as the other, to the end that man should find nothing after him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

الفقرة 2

16 שלשה בני נח . . ג' בחי גווני קשת

يشرح أور التوراة تعليم الأريزال القائل إن ألوان قوس قزح الثلاثة هي أبناء نوح الثلاثة المنضون فيه.

מלאחצֶה כִּיהוּת

לקוטי תורה להאריז"ל פ' נח. דנה בעצמו הוא היסוד וג' גווני הקשת הוא ג' בניו כלולים בו כו'. נתבאר באוה"ת וישב כרך ה תתפח, ב.

23 מפור ונוסף עוד

יכול שלیمان (שלמה) אין هناك من ينثر، ومع ذلك يزداد غنى؛ ويستشهد الأكثر ربي (אדמו"ר הזקן) بذلك في وصف التاجر والنفس، إذ إن بذلها هو في الحقيقة كسب.

Proverbs 11:24 משלי י"א:כ"ד

יש מפזר ונוסף עוד וחסד מישר אד-למחסור:

There is that scattereth, and yet increaseth; And there is that withholdeth more than is meet, but it tendeth only to want

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Pesachim 50a:23 פסחים נ"א:כ"ג

מתני' מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות — עושין. מקום שנהגו שלא לעשות — אין עושין. ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין למקום שעושין — נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

מلاحظة كيهوت

משלי יא, כד. וראה שער המצות להאריז"ל (פי ראה מצות הצדקה), וראה ספר הלקוטים פי תצוה. (הערת כ"ק אדמו"ר זי"ע בד"ה וישב יעקב תשכ"ז). ושם מוסר: "דתכלית ענין המסחר הוא הריח, וכמאד"ל [ב"מ מ, ב] זבון וזבין תגרא איקרי בתמי". בפלח הרמון צז, ג מביא ראיה כלום זורע אדם קב כו'. הג"ה בגיליון תו"א "ע" פסחים נ, א (ממורי נ"ע)".

24 בא אחיך במרמה

يقول إسحاق (יצחק) لعيسو (עשו) إن يعقوب (יעקב) أخذ البركة «بالخداع»؛ ويربط المقالة (מאמר, maamar) هذا «الخداع» بموازين كنعان وبالمكسب الكامن في المنفى.

Genesis 27:35 בראשית כ"ז:ל"ה

יאמר בא אחיך במרמה ויחב ברכתך:

And he said: "Thy brother came with guile, and hath taken away thy blessing"

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

בראשית כז, לה.

25 עת אשר שלט האדם

يتحدث كوهيل (קהלת) عن تسلط إنسان على إنسان بما يعود بالضرر على المتسلط نفسه؛ ويطبق الأكثر ربي ذلك على المنفى، حيث تنتهي سيطرة الحاكم إلى خسارته، إذ تُستخلص القداسة.

Ecclesiastes 8:9 קהלת ח:ט

את-כל-זה ראיתי ונתון את-לבי לכל-מעשה אשר נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו:

All this have I seen, even applied my heart thereto, whatever the work that is done under the sun; what time one man had power over another to his hurt

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

קהלת ח, ט.

26 לא גלו ישראל

في ذلك الموضوع، يشرح الأثر ريبه أنه لو كان الهيكل قائماً، لامتصت القداسة الشرارات من تلقاء نفسها، مثل شمعة أمام مشعل عظيم؛ أما في المنفى، فعلى إسرائيل أن تخرج لترفعها، ولذلك قال الحكماء إن المنفى كان من أجل إضافة متهودين.

ملاحظة كيهوت

17 تحيل حاشية كيهوت، فيما يخص هذه الكلمات، إلى Genesis 9:22.

Genesis 9:22 בראשית ט:כ"ב

וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויצד לשני-אחיו בחוץ:

And Ham, the father of Canaan, saw the nakedness of his father, and told his two brethren without

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

18 כנען פירושו סוחר

يشرح ذلك المأمر أن الأرض مُنحت لإبراهيم عبر عهد الختان، وأن الوعد تحقق بإعطائه «أرض كنعان» العلوية الروحية، كنعان المقدسة التي تمهد هذه المقالة للحديث عنها.

ملاحظة كيهوت

בבא בתרא עה, א. תנחומא מסעי ט. ת"ב שם ז. במדב"ר פכ"ג יו"ד. ע' בלקו"ת פי עקב בד"ה להבין שורש טעם וקישור, ובאוה"ת פי בשלח ע' תרג. ובפי' ואתחנן ע' קבט. ובפי' עקב ע' תקלג. סה"מ אידיש ע' 91 ע"ה"פ ותמת שרה.

19 כנען פירושו סוחר

تقرأ الجمارا (جمرا) كلمة «كنعاني» بمعنى «تاجر»، وهو المعنى الذي يبني عليه الأكثر ربي (أدמו"ر הזקן).

Bava Batra 75a:5 בבא בתרא ע"ה א:ה'

והשא"ר — מחלקין אותו, ועושין בו סחורה בשווקי ירושלים — שפאמר: "תחזוהו בין כנענים"; ואין "כנענים" אלא תגרים — שפאמר: "כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב". ואי בעית אימא, מהקא: "אשר סחריה שרים, כנעניה נכבדי ארץ".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

20 כנען פירושו סוחר

ويشرح المدراس (مدرش), كما ورد في حاشية كيهوت، أيضًا أن «كنعان» كلمة تدل على التجار.

Bamidbar Rabbah 23:10 במדבר רבה כ"ג:י'

21 כנעני נכבדי ארץ

وتُظهر نبوة أشعيا (ישעיהו) عن صور، التي جاء فيها أن «تجّارها (כנעניה, kin'aneha) هم كرام الأرض»، أن لفظ «كنعان» (כנען, kena'an) يعني تاجرًا.

Isaiah 23:8 ישעיהו כ"ג:ח'

מי נעץ זאת על-צד המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי-ארץ:

Who hath devised this against Tyre, the crowning city, Whose merchants are princes, Whose traffickers are the honorable of the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

ישעיי כג, ח. ראה ויקרא רבה פי"ז.

الفقرة 3

22 الصورة التي يرسمها النبي لكنعان التاجر ذي الموازين الغاشة، يُعاد الآن فهمها بوصفها صورة التاجر الذي يتخلى عن ثروته لكي يربح.

Hosea 12:8 הושע י"ב:ח'

כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב:

As for the trafficker, the balances of deceit are in his hand. He loveth to oppress

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

נסמן לעיל ו, א.

27 לא גלו ישראל אלא להוסיף עליהם

תقول الجمارا (גמרא) إن بني إسرائيل لم يُنْقَوْا إلا لكي ينضم إليهم من اعتنقوا اليهودية؛ ويقرأ المقالة ذلك بوصفه تنقية لشرارات القداسة بين الأمم.

Pesachim 87b:3 פסחים פ"ז ב:ג'

"ותהר ותלד לו בן ויאמר ה' אליו קרא שמו ירעאל כי עוד מעט ופקדתי את דמי ירעאל על בית יהוא והשבתי ממלכות בית ישראל ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא שמה לא רחמה כי לא אוסר עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשה להם ותהר ותלד בן ויאמר (ה') אליו) קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם",

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

28 בלע המות

النبوة بأن ה' سيبتلع الموت إلى الأبد؛ وهي النتيجة النهائية للتنقية التي تحققت من خلال المنفى.

Isaiah 25:8 ישעיהו כ"ה:ח'

בלע המות לנצח ומחה אדני ה' דמעה מעל כל־פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל־הארץ כי ה' דבר:

He will swallow up death for ever; And the L-rd GOD will wipe away tears from off all faces; And the reproach of His people will He take away from off all the earth; For the L-RD hath spoken it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

ישעיי כה, ח.

الفقرة 4

29 ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ

وعد زكريا (זכריה) بأن ه' سيزيل روح النجاسة من الأرض؛ وهذا هو اكتمال التنقية.

Zechariah 13:2 זכריה י"ג:ב'

והנה ביום ההוא נאם ה' צבאות אקריה את־שמות העצבים מן־הארץ ולא יזכרו עוד וגם את־הגביאים ואת־רוח השמאה אעביר מן־הארץ:

And it shall come to pass in that day, Saith the L-RD of hosts, That I will cut off the names of the idols out of the land, And they shall no more be remembered; And also I will cause the prophets And the unclean spirit to pass out of the land

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

זכרי' יג, ב.

30 ונגלה כבוד ה'

وعد إشعيا (ישעיהו) بأن مجد ه' سيكشف، وأن كل بشر سيراه.

Isaiah 40:5 ישעיהו מ"ה:

ונגלה כבוד ה' וראו כל־בשר יחדו כי פי ה' דבר:

And the glory of the L-RD shall be revealed, and all flesh shall see it together; for the mouth of the L-RD hath spoken it.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

ישעיי מ, ה.

31 כי עין בעין יראו

النبوة بأن عودة ه' إلى صهيون في المستقبل سترى «عينًا لعين».

Isaiah 52:8 ישעיהו נ"ב:ח'

קול צפיר נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון:

Hark, thy watchmen! they lift up the voice, Together do they sing; For they shall see, eye to eye, The L-RD returning to Zion

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

ישעיי נב, ח.

32 נכסף נכספת

يقول لابان (לבן) ليعقوب (יעקב): «لقد اشتقت كثيرًا إلى بيت أبيك»؛ ويشترق الأتر ربي (אדמו"ר הזקן) كلمة «الفضة» (כסף, kesef) من هذه الكلمة الدالة على الاشتياق.

Genesis 31:30 בראשית ל"א:ל'

ועתה הלאך הלאך בנכסף נכספתה לבית אביך למה גנבת את־אלקי:

And now that thou art surely gone, because thou sore longest after thy father's house, wherefore hast thou stolen my gods

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

בראשית לא, ל.

33 דהיינו בחי' אהבה

هناك يشرح الأتر ربي الأمر بمحبة ه' بكل القلب والنفس على أنه تأمل في أن لا فكر يحيط به، حتى يغدو عقل المرء وكلامه وفعله في حالة إبطال الذات (ביטול, bittul) له؛ وهذا حب التفاني في البذل.

מلاحظة كهوت

ראה לקמן פו, ד. מד, ג. באוה"ת וישב רגג, ב מציינ: וכמ"ש נכספה וגם כלתה נפשי.

الفقرة 5

34 וזהב מצפון יאתה

يقول أيوب (أيوب) إن الذهب يأتي من الشمال؛ ويفسر الأتر ربي (אדמו"ר הזקן) الشمال بأنه الجانب الأيسر، جانب الخشية.

Job 37:22 איוב ל"ז:כ"ב

מצפון זהב יאתה עלי־אלוה נזרא הוד:

Out of the north cometh golden splendour, About G-d is terrible majesty

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

איוב לו, כב.

35 שהוא בחי' שמאל שהוא בחי' יראה

يؤيد «أور هاتوراه» كون الذهب رمزًا للخشية، استنادًا إلى قول الزواهر إن «الذهب» يشير إلى رأس السنة، يوم الدينونة، ورأس السنة هو مستوى الخشية.

מلاحظة كهوت

באוה"ת וישב שם: וכמ"ש בזו"ב פ' תרומה דקל"ה א' וזהב דא ר"ה יומא דידינא ור"ה הוא בחי' יראה.

الفقرة 6

36 טוב לי תורת פיד

يقول صاحب المزمور إن توراة فم د' خير له من آلاف قطع الذهب والفضة؛ ويقرأ الألتز ربي (أدمو"ר הזקן) كلمة **אלפי** (alfei) بمعنى «المتعلم في»، أي إن الذهب والفضة (الحب والخشية (אהבה ויראה, ahavah v'yirah)) هما ما كانت النفس تألفه قبل نزولها.

Psalms 119:72 תהילים קי"ט:ע"ב

טוב-לי תורת-פיד מאלפי זקב וקספ:

The law of Thy mouth is better unto me Than thousands of gold and silver

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

תהלים קט, עב. בלקו"ת בלק סז, ד ומוסף כ"ק הצ"צ "וממ"ש כאן [בלקו"ת] יובן יותר משי"ש [בתו"א]. אוה"ת חקת ע' תתכט. מכאן ואילך ראה סה"מ עטרי"ת ע' שע. סה"מ תרצ"ז ע' 190 ואילך.

37 אלפי לשון לימוד

تؤيد أورد هتوراه قراءة **الفي** بمعنى التعلّم، استنادًا إلى الآية: «أَعْلَمَك الحكمة».

ملاحظة كهوت

באוה"ת וישב רגז, ב: כמו אאלפך חכמה.

38 שהיתה הנשמה למודה בהם בתחלה

هناك تُسمّى النفوس قبل نزولها «بنات أورشليم»؛ إذ ما تزال مندرجة في مصدرها وفي حالة إبطال الذات (**ביטול**, bittul) في النور اللانهائي (**אור אין סוף**, Or Ein Sof), وهي الحالة التي كانت فيها النفس معتادة على الحب والخشية (אהבה ויראה).

מلاحظة كهوت

ראה לקו"ת שה"ש ו, ג.

الفقرة 7

39 יפה שעה אחת

الإحالة المرجعية من كهوت لهذه الكلمات (حاشيتها أدناه).

ملاحظة كهوت

אבות ד, יז.

40 יפה שעה אחת בתשובה

تقول المِشناه (משנה, Mishnah) إن ساعة واحدة من التوبة (תשובה, teshuvah) والأعمال الصالحة في هذا العالم أفضل من حياة العالم الآتي كلها؛ ويستند إليها الألتز רבֵּה (אדמו"ר הזקן) לביאן המזיבֵּה التي تكتسبها النفس بهبوطها.

Pirkei Avot 4:17 משנה אבות ד':י"ז

הוא הנה אומר, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה:

He used to say: more precious is one hour in repentance and good deeds in this world, than all the life of the world to come; And more precious is one hour of the tranquility of the world to come, than all the life of this world

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

41 שיש לה גרעון באהבה ויראה טבעית שבחיצונית הלב

يوضح أورد هاتوراه أن الخسارة هي نقصان إدراك النفس، وأن المكسب في باطن القلب يتحقق بالتأمل في أن أي فكر لا يدرك ه'؛ كما يشرح «توراة فمك خير لي».

מلاحظة كهوت

נתבאר בארוכה באוה"ת בראשית כרך ב רנד, ב ד"מ"ש שיש לה גרעון . . הלב היינו מצד שנתמעט השגתה כו' ויש לה יתרון בפנימי' הלב ע"י אם ישים אליו לבו דלמתב"כ" ע"ש בארוכה שמבאר מהו טוב לי תורת פיד.

42 שאע"פ . . בבחי' רעותא דליבא

تحيل الحاشية إلى مناقشة أورد هاتوراه لهذه المبادلة بين الخسارة والمكسب.

מلاحظة كهوت

ראה אוה"ת פ' וישב רסה, ב.

43 בבחי' רעותא דלבא

يشير أورد هاتوراه هنا وفي مواضع أخرى إلى **רעותא דלבא** بوصفها «غاية النزول إلى هذا العالم»، إذ إن ه', الذي لا يدركه أي فكر, لا يُدرك إلا بها.

מلاحظة كهوت

בענין רעותא דלבא ראה באוה"ת ואתחנן כרך ו ע' ב'רסט שמציין לכאן ולכמה מקומות בדא"ח: "בד"ה וישב יעקב בענין רעותא דלבא שהיא תכלית הירידה בעוה"ז כי למתב"כ כ"א ברעו"ד הוא נתפס".

44 כיתרון האור הבא מן החשך

يتحدث كوهيلس (קהלת, Koheles) عن فضل النور على الظلمة؛ وتقرأ التعاليم الحسيدية (חסידות, Chassidus) ذلك باعتباره النور الخاص الذي ينبثق من الظلمة نفسها.

Ecclesiastes 2:13 קהלת ב':י"ג

וְרָאִיתִי אֲנִי שֵׁנִשׁ יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן־הַסִּלּוֹת כִּיתְרוֹן הָאֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ:

Then I saw that wisdom excelleth folly, as far as light excel-leth darkness

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

الفقرة 8

45 אני ראשון

يعلن ه' أنه الأول والآخر، وأنه لا ه' سواه؛ وتقرأ المقالة (**מאמר**, maamar) شطري الآية على أنهما مستويان.

Isaiah 44:6 ישעיהו מ"ד:ו'

כה-אמר ה' מלך-ישראל וגאלו ה' עבדות אני ראשון ואני אחרון ומפלעדי אין אלקים:

Thus saith the L-RD, the King of Israel, And his Redeemer the L-RD of hosts: I am the first, and I am the last, And be-side Me there is no G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كهوت

ישע"י מד, ו. קטע מכאן מובא באוה"ת ג"ך כרך ב ע' תתו. וראה באוה"ת ואתחנן כרך ו ע' ב'רע.

46 אני ה' לא שניתי

يقول ه' إنه لم يتغير؛ وهذا هو الأساس للقول إن الخلق لا يُحدث فيه أي تغيير.

Malachi 3:6 מלאכי ג':ו'

כי אני ה' לא שניתי ואמתם בני-יעקב לא קליהם:

For I the L-RD change not; and ye, O sons of Jacob, are not consumed.
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)
מלחמה כהן
מלאכי ג, ו.

9 הפקד

47 דהיינו באמצעות הזמן שנראה העולם ליש ודבר בפ"ע

ويضيف أورد التوراة أن المصدر الذي يُنشئ هذا المستوى هو الإلهية من خلال الانكماش (ضمضوم، tzimtzum) و«الحيز الخالي»، وهو ما يُسمى التلبس في الصفات المنبثقة العشر.
ملاحظة كهوت

”ובחי מקור המהווה בחי זו הוא אלקותו ית' על ידי צמצום ומקום פנוי, ונקי התלבשות בעשר ספירות” אזה"ת בראשית כרך ב רנה, ב.

48 אלהים חיים ומלך עולם

يصف إرميا (يرميا) الله بأنه «الحي والملك الأبدي»، وهذا هو مستوى 'ה' بوصفه حاكماً على العوالم.

Jeremiah 10:10 ירמיהו י"ג

וה' אלקים אמת הוא-אלקים חיים ומלך עולם מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים זעמו:

But the L-RD G-d is the true G-d, He is the living G-d, and the everlasting King; At His wrath the earth trembleth, And the nations are not able to abide His indignation.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

49 מלכות כל עולמים

يقول داود (دود) إن ملك 'ה' يشمل جميع العوالم؛ ويعلم الأثر ربي (أدمو"ר הזקן) أن جميع العوالم تنشأ من هذا المستوى من الملك.

Psalms 145:13 תהלים קמ"ה:י"ג

מלכותך מלכות כל-עלמים וממשלתך בכל-דור ודור:

Thy kingdom is a kingdom for all ages, And Thy dominion endureth throughout all generations.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מלחמה כהן

תהלים קמה, יג.

50 לית מחשבה תפיסא ביה

ويضيف أورد التوراة أن قول «لا تستطيع أي فكرة أن تحيط به» صحيح حتى في حق الحكمة الفائقة.

מלחמה כהן

אפילו חכמה עילאה — אזה"ת וירא כרך ד תשמ, א.

51 לית מחשבה תפיסא ביה

تقول صلاة إلهاهو (ألياهو) في مقدمة تيكوني زوهار (تيكونי זהר) إنه لا يمكن لأي فكر أن يدرك 'ה' على الإطلاق.

Tikkunei Zohar 17a:10–12 תקוני זוהר י"ז א:י"ב-י"ג

אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תקונין. וקרינן לון עשר ספירן. לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין. ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסיאת (נ"א אתכסיאת) מבני נשא. ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון. ובגין דאנת מלגאו. כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר. אתחשיב ליה כאלו אפריש בך.

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

52 מקרב איש ולב עמוק

تحدث الآلة عن باطن الإنسان وعن قلب عميق؛ وهنا تشير إلى النقطة الباطنة في القلب التي يصل بها الإنسان إلى 'ה'.

Psalms 64:7 תהלים ס"ד:ז

יחפשו-עולות תמנו חפש מחפש וקרב איש ולב עמוק:

They search out iniquities, they have accomplished a diligent search; even in the inward thought of every one, and the deep heart.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

10 הפקד

53 ממעמקים קראתיו

في إحدى ترانيم المصاعد، يصرخ صاحب المزمور إلى اسم 'ה' (הוי' / שם הוי', Havayah): «من الأعماق» في كربه؛ ويقراً الأثر ربه (أدمو"ר הזקן) الأعماق على أنها عمق القلب، حيث تنشأ رغبة القلب.

Psalms 130:1 תהלים ק"ל:א

שיר המעלות ממעמקים קראתיו ה'

A Song of Ascents. Out of the depths have I called Thee, O L-RD.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מלחמה כהן

תהלים קל, א.

54 אם ישים אליו לבו

يقول أليهو (ألياهو) لأيو (أيو): لو جعل قلبه على الإنسان، لجمع روحه وثقسه إليه، ولانقضى كل جسد. ويفهم الأثر ربه (أدمو"ר הזקן) الكلام على أنه يتحدث عن الإنسان: إذا وجّه قلبه إلى 'ה'، الذي يفوق كل تصور، اشتاقت روحه إلى أن تجميع إليه؛ وهذا هو الشوق الموصوف في السطور التالية.

Job 34:14 أيوب ל"ד:י"ד

אם-ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו ואסוף:

If He set His heart upon man, If He gather unto Himself his spirit and his breath

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מלחמה כהן

איוב לד, יד.

55 אל חיק אביה

وصف تانيا لانقضاء النفس من شدة الشوق من خلال التأمل في عظمة 'ה', وهي الحركة نفسها الموصوفة هنا.

Tanya, Likkutei Amarim 50:6 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים
נ"ו

... "ואם רץ לבך – שוב לאחד", פירוש "ואם רץ לבך" – היא תשובת הנפש שבלב בחלל הימני, כשמתנגדת ומתלהבת ומתלהטת במאד מאד עד כלות הנפש ממש, להשתפך אל חיק אביה חיי החיים ברוח-הוא, ולצאת ממאסרה בגוף הגופני וגשמי לדבקה בו יתברך – אזי, זאת ישיב אל לבו: מאמר רבותינו זכרונם-לברכה, כי "על כרתך אתה חיי" בגוף הזה להחיותו, כדי להמשיך חיים עליונים מחיי החיים ברוח-הוא למשה, על ידי תורת חיים, ...

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

מלחמה כהן

ראה תניא פ"ג. לקמן סז, א. וש"ב.

56 לצאת . . ולהשתפך אל חיק אביה

יصف כתב תאניה המכה التي تشبه أسنة الذهب، والناشئة من التأمل في أن كل شيء كالعدم أمام ه'؛ إذ تتصاعد النفس كاللهب الذي يريد أن يفارق فتيله، حتى تنقضي من شدة الشوق.

Tanya, Likkutei Amarim 50:6 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים ז"ל

... 'ואם רץ לבך - שוב לאחדי', פירוש 'ואם רץ לבך' - היא תשובה הנפש שבלב בחלל הימני, קשמתגברת ומתלהבת ומתלהטת במאד מאד עד כלות הנפש ממשי, להשתפך אל חיק אביה חיי החיים ברוך-הוא, ולצאת ממאסרה בגוף הגופני ונשמי לדבקה בו יתברך - אזי, זאת נשיב אל לבו: מאמר רבתינוי-קרונים-לברכה, כי "על כרחך אתה חיי בגוף הזה להחיותו, כדי להמשיך חיים עליונים מחיי החיים ברוך-הוא למשה, על ידי תורת חיים, ...

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

מلاحظة كيهوت

ראה תניא פ"ג. לקמן לה, ב.

57 בחי' רע"ד נמשך מהתבוננות זו עצמה

יشرح אור האטורה (אור התורה, Or HaTorah) أن النفس تبلغ إرادة القلب، أي الإرادة التي تعلو العقل، في هذا العالم تحديداً بواسطة الوصايا، وهي إرادة ه'.

מلاحظة كيهوت

"הטעם שדווקא בעוה"ז תגיע לבחי' רע"ד שהו"ע הרצון שלמעלה מהשכל, נתבאר בד"ה מי מנה [לקו"ת בלק סז, ד] שהוא ע"י המצוות שהם רצוה"ע" - אוה"ת וישב (כרך ה) תתצ, ב ע"ש.

الفقرة 11

58 והנה בזמן שהיה בהמ"ק קיים

هناك تقتبس هذه الفقرة حرفياً، وتشرح «أرض الرغبة» بأنها اللذة والإرادة الباطنية، أي رغبة النفس في أن تستغرق بكليتها في ه'.

מلاحظة كيهوت

קטע מכאן מובא בלקו"ת נשא כד, ב. ע"ש.

59 דלבה — מגילוי

تقرأ أור התורה «والانكشاف» بدلاً من «من الانكشاف».

מلاحظة كيهوت

באוה"ת יתרו שם: וגילוי.

60 בהיכל קדשי קדשים

تشرح أور התורה قدس الأقداس استناداً إلى فصول تאניה 51-52, بوصفه شبهاً بحياة النفس التي تنكشف في الدماغ ثم تنتشر منه إلى جميع الأعضاء، وتشير إلى شرحها لقدس الأقداس باعتباره مستوى يعلو حتى النور المحيط بجميع العوالم (סובב כל עלמין, sovev kol almin).

מلاحظة كيهوت

באוה"ת יתרו שם: "וענין היכל קה"ק מבואר בתניא פרק ג"א ונ"ב שהוא עד"מ התגלות החיות מהנשמה במוחין שבראש ששם גילוי כללות החיות וממנו נמשך לכל הרמ"ח אברים כו', ועמ"ש ע"פ שבת שבתוך בפי' קדש הקדשים שהוא ענין מה שלמעלה גם מסוכ"ע כו"ז ע"ש בארוכה עפ"י כהאריז"ל.

61 כמ"ש בתניא

يشرح تانيا انكشاف الحضور الإلهي (שכינה, Shechinah) في قدس الأقداس بتشبيهه بحياة النفس التي تنكشف في الدماغ، ومنه تنتشر في

الجسد كله.

מلاحظة كيهوت

פרק נב. בבוך 1118 ובבוך 633: בלק"א. בלקו"ת נשא כד, ב מעתיק הלשון מכאן "בסש"ב". "היינו כמ"ש בתניא בענין גילוי השכינה המשל מהתלבשות כללות חיות הנפש במוחי, וכך הוא עתה בחי' התלמוד כמארז"ל משחבר בהמ"ק אין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה. והיכל ק"ק הוא כחב"ד דבריא"ה" - אוה"ת בראשית כרך ב ע' רנו סע"א ע"ש בארוכה איך זה שייך לארץ חפץ.

62 כי תהיו לי ארץ חפץ

يقول ملاخي إن الأمم ستصف إسرائيل بالسعيدة، «لأنكم ستكونون أرضاً مرغوبة»؛ ويفهم الأكثر ربه (אדמו"ר הזקן) هذا القول على أن إسرائيل تصبح موضع مسرة ه', من خلال إبطال إرادتهم أمام إرادته.

Malachi 3:12 מלאכי ג' י"ב

ואשרו אתכם כלהגוים כי-תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות:

And all nations shall call you happy; For ye shall be a delight-some land, Saith the L-RD of hosts

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

מלאכי ג, יב.

63 ובקשתם משם את ה' אלקיך

تنبأ موسى (مשה) بأن إسرائيل ستطلب اسم ه' (הוי' / שם הוי', Havayah) من المنفى وتجده؛ ويشدّد الأكثر ربه (אדמו"ר הזקן) على عبارة «من هنا»، أي من أعماق المنفى نفسه.

Deuteronomy 4:29 דברים ד' כ"ט

ובקשתם משם את-ה' אלקיך ומצאת כי תדרכו בקל-לכך ובקל-נפשך:

But from thence ye will seek the L-RD thy G-d; and thou shalt find Him, if thou search after Him with all thy heart and with all thy soul

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

דברים ד, כט. ראה לקמן פ, ב. אוה"ת ויקרא כרך ב ע' תרג. אוה"ת פ' חקת ע' תשצח מציין לכאן.

64 ואתה מחי את כולם

تقول صلاة اللاويين إن ه' يمنح الحياة لكل شيء؛ وهذا هو الأساس للقول إن حتى ما يعارض إرادته يستمد حياته من إرادته.

Nehemiah 9:6 נחמיה ט' ו'

אתה-הוא ה' לבדך אתה עשית את-השמים שמי השמים וכל-צבאם הארץ וכל-אשר עליה הימים וכל-אשר בהם ואתה מחיה את-קלם וצבא השמים לך משתמחים:

Thou art the L-RD, even Thou alone; Thou hast made heaven, the heaven of heavens, with all their host, the earth and all things that are thereon, the seas and all that is in them, and Thou preservest them all; and the host of heaven worshippeth Thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

נחמיה ט, ו.

65 כמה ארך אפים לפניו

الإحالة المرجعية من كيهوت لهذه الكلمات (حاشيتها أدناه).

מلاحظة كيهوت

אבות ה, ב.

66 כמה ארך אפים לפניו

תעד המשנה (משנה) عشرة أجيال من آدم الأول (אדם הראשון) إلى نوح (נח) لتبين مدى صبره؛ ويجعل الأثر ربه (אדמו"ר הזקן) الصبر قنאתه تصل عبرها قوة الحياة (חיות, chayus) إلى الذين يعارضون إرادته.

Pirkei Avot 5:2 משנה אבות ה:ב

עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מקעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מקעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם:

ten generations from Adam to Noah, in order to [There were] make known what long-suffering is His; for all those generations kept on provoking Him, until He brought upon them the waters of the flood. [There were] ten generations from Noah to Abraham, in order to make known what long-suffering is His; for all those generations kept on provoking Him, until Abraham, came and received the reward of all of them.

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

67 בזמן שהי' בהמ"ק . רעותא דלבא

يضيف تسييح تسيبك أن رغبة القلب هي الإرادة التي تعلو العقل, كما يشرحها المقالة Mi Manah Afar Yaakov.

מلاحظة כיהוט

באזה"ת פ' ראה ע' תשצט מוסף ע"ז כ"ק אדמו"ר הצ"צ: פ' רע"ד בד"ה מי מנה עפר יעקב שהוא הרצון שלמעלה מהשכל" עכ"ל. ראה באזה"ת בראשית כרך ה תתצט, ב. יתרו ע' תתקג.

12 הפקרה

68 אם לעוברי רצונו כד

الإحالة المرجعية من كيهوت لهذه الكلمات (حاشيتها أدناه).

מلاحظة כיהוט

סוף מכות.

69 אם לעוברי רצונו כד לעושי רצונו על אחת כמה וכמה

في ختام Makkos, يستدل ربي عقيبا (רבי עקיבא) بأنه إذا كان ه' يحسن إلى الذين يخالفون مشيئته هذا الإحسان, فكم بالأحرى إلى الذين يعملون بمشيئته; ويطبق الأثر ربي (אדמו"ר הזקן) هذا الاستدلال على الإرادة العلوية.

Makot 24b:1-2 מכות כ"ד ב'א-ב'

באש, ולא נבקה? אמר להן: לך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כד, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, פיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, פיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שקתוב בו "והקר הקרב יומת", ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבקה?!

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

70 כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך

ختام وعد موسى (משה): ستجد ه' حين تطلبه بكل قلبك ونفسك; ويفهم

الأثر ربي هذا على أنه توجه القلب بكامله.

Deuteronomy 4:29 דברים ד:כ"ט

ובקשם משם אתה' אלקיה ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך:

But from thence ye will seek the L-RD thy G-d; and thou shalt find Him, if thou search after Him with all thy heart and with all thy soul

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة כיהוט

דברים ד, כט.

14 הפקרה

71 וחס הוא אבי כנען

الآية التي تسمي حاماً (חם) أباً لكتعان; وتحمل الكلمة الثانية «حام» علامة التنقيص (זקה גדול, zakef gadol). ويقرأ الأثر ربي (אדמו"ר הזקן) «حام» على أنها حם (cham), أي الحرارة: فحرارة الحب المتقد ثبتت التاجر المقدس.

Genesis 9:18 בראשית ט:י"ח

ויהיו בני־נח היצאים מן־התבה שם חם וקם וקם חם הוא אבי כנען:

And the sons of Noah, that went forth from the ark, were Shem, and Ham, and Japheth; and Ham is the father of Canaan.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة כיהוט

בראשית ט, יח.

72 בזק גדול

هناك، تُشرح علامة زקה גדול بأنها الملوכות حين ترتقي إلى أعلى فتصبح التاج, مثل كلمة «أنا» (אני, ani), التي تكون حروفها «لا شيء» (אין, ayin).

מلاحظة כיהוט

ראה לעיל יג, ב בענין זקה גדול, "דהיינו כשהיא מתעלית למעלה". קטע מכאן מובא באזה"ת פ' ואתחנן ע' קטע ע"ש.

73 טעמה כי טוב סחרה

يقول سليمان (שלמה) عن المرأة ذات المروءة إنها تدرك (حرفياً: «تتذوق») أن بضاعتها جيدة; ويستشهد الأثر ربي بذلك للدلالة على تجارة النفس الراجعة.

Proverbs 31:18 משלי ל"א:י"ח

טעמה כייטוב סחרה לא יקבה בלילה נרה:

She perceiveth that her merchandise is good; Her lamp goeth not out by night

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة כיהוט

משלי לא, יח.

15 הפקרה

74 קרוב ה' לכל קוראיו

يقول داود (דוד) إن اسم ه' (הוי' / שם הוי', Havayah) قريب من جميع الذين يدعونه بالحق; ويفسر الأثر ربي (אדמו"ר הזקן) عبارة «بالحق» بأنها تعني: من النقطة الحقيقية في القلب.

Psalms 145:18 תהילים קמ"ה:י"ח

קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת:

The L-RD is nigh unto all them that call upon Him, To all that call upon Him in truth
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)
מلاحظة كيهوت
תהלים קמה, יח.

75 דגנבא אפום מחתרתא

תقول הגמרא (גמרא), بحسب قراءة إبن ياكوف (עין יעקב), إن لُصًا عند فم نفقه يدعو ه', مما يدل على إيمان لا يبلغ القلب.
Berakhot 63a ברכות ס"ג א
מلاحظة كيهوت
ברכות סג, א (ע"פ גירסת עין יעקב).

76 שפת אמת תכון לעד

تدوم شفة الصدق إلى الأبد؛ والمقصود هنا أن النداء الصادر من أعماق القلب يترك أثرًا دائمًا.
Proverbs 12:19 משלי י"ב:י"ט
שפת־אמת תכון לעד ועד־ארגיעה לשון שקר:
The lip of truth shall be established for ever; But a lying tongue is but for a moment.
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)
מلاحظة كيهوت
משלי יב, יט.

77 ובל תמוט עולם ועד

يقول صاحب المزمور إن ه' أقام الأرض على أسسها كيلا تتزعزع أبد الدهور؛ ويستعير الأكثر ربيبي هذه الكلمات للدلالة على نداء صادر من أعماق القلب، لا يتزعزع أبدًا.
Psalms 104:5 תהילים ק"ד:ה'
יסד־ארץ על־מכוניה בל־תמוט עולם ועד:
Who didst establish the earth upon its foundations, that it should not be moved for ever and ever
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

الفقرة 16

78 הקל קול יעקב

يقول إسحاق (יצחק) إن الصوت صوت يعقوب (יעקב); ويقرأ الزohar (זהר) الرسمين «קל» و«קול» لكلمة קול (kol) بوصفهما صوتًا غير مسموع وصوتًا مسموعًا.
Genesis 27:22 בראשית כ"ז:כ"ב
ויגש יעקב אלי־יצחק אביו וימשחו ויאמר הקל קול יעקב והידיים ידי עשו:
And Jacob went near unto Isaac his father; and he felt him, and said: "The voice is the voice of Jacob, but the hands are the hands of Esau".
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)
מلاحظة كيهوت
בראשית כז, כב.

79 כמ"ש בזהר הקדוש

יورد אור هاتوره المواضع في الزohar التي نوقشت فيها صورتا كتابة קול.
מلاحظة كيهوت
באוה"ת וישב כרך ה התעצל, ב מציין עיין ח"א ד"ן ע"ב ל"ב א' ויצא קנ"א סע"א וישלח קע"א ע"א . . ויגש רי, א. תורת שמואל מצה זו תר"מ סע"י ב

ואילך.

80 הקדוש

المخطوطة 633 لا تتضمن كلمة «المقدس».
מلاحظة كيهوت
בבזך 633 ליתא תי' זה.

81 יעקב הוא י' עקב

هناك يشرح أدمور هاز קן أنه من خلال البركات التي أخذها يعقوب «بالخداع», جُذب نور من فوق سلسلة العوالم نزولًا، حتى إلى عالم الفعل المادي: التوراة التي اتخذت لباس القوائين والقصص المادية، والوصايا (מצוות, mitzvos) التي تُؤدّى بأشياء مادية. وهذا هو اليهود الممتد نزولًا إلى العقب.
מلاحظة كيهوت
נסמן לעיל כא, א.

82 ביו"ד נברא עוה"ב

تقول الجمارا (גמרא) إن هذا العالم خُلِق بحرف ה (hei), والعالم الآتي بحرف י (yud).
Menachot 29b:13-14 מנחות כ"ט ב:י"ג-י"ד
מפני מה נברא העולם הבא ביו"ד מפני שצדיקים שבו מועטים ומפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה אמר רב יוסף הני תרתי מילי אמר רב בספרים ותניא תיובתיה חזא הא דאמר רב ס"ת שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף יתקן שלש יגזו
Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA)
מلاحظة كيهوت
מנחות כט, ב.

83 ויעקב הוא מבריש מן הקצה אל הקצה

يقارن الزohar يعقوب بالعارضة الوسطى في خيمة الاجتماع (משכן, Mishkan), التي امتدت من طرف إلى طرف.
Zohar III, 186a זח"ג קפו, א
Zohar II, 175b זח"ב קעה, ב
מلاحظة كيهوت
זח"ג קפו, א. ראה זח"ב קעה, ב.

84 עקב ורגל . . ראש ורגל

المقطع من «العقب والقدم» إلى «الرأس والقدم» غير موجود في المخطوطة 633.
מلاحظة كيهوت
הקטע עד שו"ה בחינת — ראש ורגל ליתא בבזך 633.

85 ועמדו רגליו ביום ההוא

يتحدث النبي عن وقوف قدمي ه' على جبل الزيتون, وعن «القدمين» في الأعلى كما في الأسفل.
Zechariah 14:4 זכריה י"ד:ד'
ועמדו רגליו ביום־ההוא עליהר הַיְיִתִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֶּדֶם וַיִּבְקַע הַר הַיְיִתִּים מִתְצִיּוֹ מִזְרְחָה וַיָּמָּה גֵּיא גְדוֹלָה מֵאֵד וּמֵשׁ תְּצִי הָהָר צְפוֹנָה וְתִצִּי־נִגְבָּה:

And His feet shall stand in that day upon the mount of Olives, Which is before Jerusalem on the east, And the mount of Olives shall cleft in the midst thereof Toward the east and toward the west, So that there shall be a very great

الفقرة 19

91 ואשים דברי בפיך

יִּקְוֹל ה' עַל לִסָּן אִשְׁעִיָּה (ישעיהו): «وضعت كلامي في فمك»; وهنا يتكلم كلام ה' حرفيًا من خلال إنسان يقف أمامه في حالة إبطال الذات.

Isaiah 51:16 ישעיהו נ"א:ט"ז

ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיה לגטע שמים וליסד ארץ ולאמר לגיון עמי-אתה:

And I have put My words in thy mouth, And have covered thee in the shadow of My hand, That I may plant the heavens, And lay the foundations of the earth, And say unto Zion: 'Thou art My people

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

ישעיה נא, טז. ראה אוה"ת וישב כרך ה תתצו, ב.

92 דבר ה' זו הלכה

تقرأ غمرا (غمرا) نبوءة عاموس (عموس) عن بحث الناس عن «كلمة اسم ه' (הוי' / שם הוי', Havayah) وعدم عبورهم عليها, على أنها تشير إلى الهلاخاه.

Shabbat 138b:11–12 שבת קל"ח ב:י"א-י"ב

"דבר ה'" — זו הלכה, "דבר ה'" — זה הקץ, "דבר ה'" — זו נבואה. ומאי "ששטן לבקש את דבר ה'"? אמרו: עתידה אשה שתטול כפר של תרומה ותחזור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לידע אם טמאה היא ואם טהורה היא, ואין מביין.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

ملاحظة كيهوت

שבת קלח, ב.

93 בי מלכים ימלוכו

تقول الحكمة، والمقصود بها التوراة: «بي يحكم الملوك».

Proverbs 8:15 משלי ח:ט"ו

בי מלכים ימלוכו ורזנים יחקקו צדק:

.By me kings reign, And princes decree justice

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

משלי ח, טו.

94 מאן מלכי רבנן

تعرف غمرا الحاخامات بأنهم الملوك.

Gittin 62a:14 גיטין ס"ב א:י"ד

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי. חליף ואזיל גניבא, אמר לקה חד לחבריה: ניקום מקמיה, דבר אוריין הוא. אמר לו: ומקמי פלגא ניקום?! אדחכי אתא איהו לגבייהו, אמר להו: שלמא עליכו מלכי, שלמא עליכו מלכי! אמרו לקה: מנא לה דרבנן איקרו מלכים? אמר להו: דכתיב: "בי מלכים ימלוכו וגו'".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

ملاحظة كيهوت

ע"פ גיטין סב, א. ראה אוה"ת ויקרא ע' רנו. סה"מ תרכ"ז ע' רעא. בלקו"ש ח"ט ע' 401 הערה 18. לקו"ש ח"ו ע' 99.

valley; And half of the mountain shall remove toward the north, And half of it toward the south

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

זכרי' יד, ד.

86 והארץ הדום רגלי

يسمى ه' الأرض موطن قدميه، أدنى «مستوى» من حضوره.

Isaiah 66:1 ישעיהו ס"ו:א'

כה אמר ה' השמים כסאי והארץ דום רגלי אייזה בית אשר תבנוילי ואייזה מקום מנוחתי:

Thus saith the L-RD: The heaven is My throne, and the earth is My footstool; where is the house that ye may build unto Me? And where is the place that may be My resting-place

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

ישעיה סו, א.

87 ומקום רגלי אכבד

يقول ه' إنه سيمجد موضع قدميه، أي الهيكل، «قدم» الحضور الإلهي.

Isaiah 60:13 ישעיהו ס':י"ג

כבוד הלכנון אליך נבוא ברוש תדור ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד:

The glory of Lebanon shall come unto thee, The cypress, the plane-tree and the larch together; To beautify the place of My sanctuary, And I will make the place of My feet glorious

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

ישעיה ס, יג.

88 הנה בחיי יעקב . . בכל עולם ועולם לפי ערכו

تذكر الحاشية أن مقطعًا من هنا مقتبس في أور هاتوراه.

ملاحظة كيهوت

באוה"ת פ' כי תצא ע' תתעו מביא קטע מכאן.

89 ויעקב . . בכל עולם ועולם לפי ערכו

يقترح تسميح تسيدك أن يعقوب ينتمي حتى إلى ما فوق عالم الانبثاق، وأن «كل عالم» تشمل أيضًا عوالم الخلق والتكوين والفعل.

ملاحظة كيهوت

באוה"ת וישב (כרך ה) תתצה, א: ומש"ר בכל עולם ועולם לפי ערכו י"ל דהיינו שבח"י יעקב שייך גם למעלה מאצ"י . . וגם בפי' בכל עולם לפי ערכו היינו גם בבי"ע.

الفقرة 18

90 דרוח אמשיד רוח

يَعْلَمُ الزَّوْهَارُ (זהר) أن الروح تجذب الروح: فاستثارة الروح من الأسفل تجذب روحًا من الأعلى.

Zohar II, 162b זח"ב קסב, ב

ملاحظة كيهوت

זח"ב קסב, ב.

95 ומתניתא מלכתא

وهناك يشرح أتر ربيبي (אדמו"ר הזקן) لماذا شُبهت משנה بملכה، مستندًا إلى تعليم الحكماء أن الملكات الستين في Shir HaShirim (שיר השירים) هي الرسائل الستون في משנה.

מلاحظة כיהות

ראה לקמן מט, ב.

96 דבר המלך הוא השלטון

يقول Koheles (קהלת): «كلمة الملك نافذة»؛ والمقصود هنا حكم العالم في التوراة.

Ecclesiastes 8:4 קהלת ח':ד'

בְּאֶשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ שְׁלוֹטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מִה־תַּעֲשֶׂה:

Forasmuch as the king's word hath power; and who may say unto him: 'What doest thou

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

97 כעבד המקיים מצות המלך ועושה דבריו

يذكر التعليق أن هذه العبارة مقتبسة في לקוטי שיחות (לקוטי שיחות). حيث تُقَارَن بالفصل 23 من تنيא (تنيא).

מلاحظة כיהות

מובא בלקו"ש חט"ו ע' 315 ומציין שם בהערה 38 "ולהעיר מתניא פכ"ג". וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 401. וראה בד"ה שלום רב תשל"ח בסופו.

الفقرة 20

98 ומגורי . . לשון יראה

يُفسّر الزوهار (זהר) كلمة «مغوري» (megurei) في هذه الآية بمعنى الخوف.

Zohar I, 180a זח"א קפ, א

מلاحظة כיהות

זח"א קפ, א.

99 והב' הוא לשון אוצר

يوضح الربيبي (הרבי) أن المعنيين مستندان إلى أور تورا (אור תורה) للماغيد من مزريتش (המגיד ממעזריטש).

Proverbs 10:5 משלי י':ה'

אֲגַר בְּקִיץ בֶּן מִשְׁכִּיל יִרְדֵּם בְּקִצְוֹ בֶּן מִבִּישׁ:

A wise son gathereth in summer; but a son that doeth shamefully sleepeth in harvest

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة כיהות

בד"ה שלום רב תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"ב ע' רז) שב' פירושם אלו מיוסדים על מ"ש הה"מ באו"ת (יז, ב) שמגורי אביו היא יראת אביו שבשמים, ובהמשך הענין שם (יח, סע"א) מגורי לי אסיפה וכניסה כמו אוגר בקיץ (לי הכתוב — משלי י, ה).

100 מגורה מלאה פירות

الإحالة المرجعية من كيهوت لهذه الكلمات (حاشيتها أدناه).

מلاحظة כיהות

פסחים ד, רע"ב. וש"נ.

101 מגורה מלאה פירות

تذكر الجمارا (גמרא) مخزنًا للغلال مملوءًا بالمحاصيل، مما يبين أن

«מגורה» (megurah) تعني مخزنًا.

Pesachim 4b:1-2 פסחים ד' ב:א-ב'

לאו משום דְּחֻזְקָתוֹ בְּדוֹק, דְּקִסְבֵּר: הַכֹּל חֲבָרִים הֵם אֶצֶל בְּדִיקַת חֲמִין. דְּתִנְיָא: חֲבֵר שְׁמַת וְהָנִית מְגוּרָה מְלִיאָה פִירוֹת, אֶפִּילוּ הֵן בְּנֵי יוֹמָן — הָרִי הֵן בְּחֻזְקָת מִתּוֹקְנִים. וּמִמָּא? דִּילְמָא שְׂאֵנִי הָכָא, מִשּׁוּם דְּקִאָמְרִי הֵנִי. אִשּׁוּ אֶמְיָרָה דְּהֵנִי מִיָּדֵי מְשִׁשָּׁא אֵית בְּקָה?

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

102 יראת ה' היא אוצר

يقول أشعيا (ישעיהו) إن خشية اسم ه' (הוי' / שם הוי', Havayah) هي كنز (الشعب); وتفسرها الجمارا (גמרא; ברכות 33b) بأنها كنز ه' نفسه, وبذلك تجمع بين معنيي «مغوري».

Isaiah 33:6 ישעיהו ל"ג:ו'

וְהָיָה אֱמוּנַת עַמִּיךָ חֶסֶךְ יְשׁוּעָתְךָ חֲכָמָה וְדַעַת יִרְאֵת ה' הִיא אוֹצֵרוֹ:

And the stability of thy times shall be a hoard of salvation—wisdom and knowledge, And the fear of the L-RD which is His treasure.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

ישע' לג, ו.

الفقرة 21

103 בדברי רז"ל אוצר של יראת שמים

تقول الجمارا (גמרא, Gemara) إن ه' لا يملك في خزائنه إلا مخزنًا لخشية السماء، مستشهدًا بقول: «خشية اسم ه' (הוי' / שם הוי', Havayah) هي كنزه».

Berakhot 33b:24 ברכות ל"ג ב:כ"ד

אִשּׁוּ יִרְאֵת שְׁמַיִם מִילְתָּא זֻזְרָתָא הִיא? וְהָאֵמֶר רַבִּי חֲנִינָא מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי: אֵין לוֹ לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּבֵית גְּנָזִיו אֱלָא אוֹצֵר שֶׁל יִרְאֵת שְׁמַיִם, שְׁנָאֵמֶר "יִרְאֵת ה' הִיא אוֹצֵרוֹ".

Is, then, the fear of Heaven a small thing? Lo, R. Hannina has said in the name of R. Simeon b. Johai : The Holy One, blessed be He, has in His treasury nothing but the store of heavenly fear; as it is said, "And the fear of the L-rd which is His treasure" (Is. xxxiii. 6)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

מلاحظة كيهوت

ברכות לג, ב.

104 ובחי' חכמה עילאה נק' אביו

يلاحظ الربّي أن تورا أور يقول «تُسَمَّى أباه»، لا «تُسَمَّى أبا»، في إشارة إلى أن حكمة العليا هي أبو يعقوب نفسه.

מلاحظة كيهوت

"י"ל דבלשון התו"א ד"ח"ע נק' אביו" (ולא "נק' אב") — מרומז גם שח"ע נק' "אביו" דיעקב. (סה"מ מלוקט ח"ב ע' רז בהערה 104).

الفقرة 22

105 ומלך במשפט יעמיד ארץ

الملك يُقيم الأرض بالعدل؛ وهي آية عن الملوك (מלכות, Malchus)

| בوصفه دعامة العالم.

Proverbs 29:4 משלי כ"ט:ד'

מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ וְאִישׁ תְּרוֹמוֹת יִהְרֹסָנָה:

The king by justice establisheth the land; but he that exacteth gifts overthroweth it.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

משלי כט, ד.

106 והוכן בחסד כסא

| يُقَامُ الْعَرْشُ، أَيُّ مَلَكُوتٍ، بِالْإِحْسَانِ.

Isaiah 16:5 ישעיהו ט"ז:ה'

והוכן בַּחֲסֵד כִּסֵּא וַיָּשֶׁב עָלָיו בְּאַמֶּת בְּאֵהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמִהָרָץ צִדִּיק:

And a throne is established through mercy, And there sitteth thereon in truth, in the tent of David, One that judgeth, and seeketh justice, and is ready in righteousness.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

ישעיהו טז, ה.

107 עולם חסד יבנה

| العالم مبني على الإحسان. وهذا أساس القول إن الوصايا (מצוות, mitzvos), المتجذرة في الإحسان (חסד, Chesed), تحفظه.

Psalms 89:3 תהילים ס"ט:ג'

כִּי־אֶמְרָתִי עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה שָׁמַיִם תִּכּוֹן אֲמוֹנָתְךָ בָּהֶם:

For I have said: 'For ever is mercy built; In the very heavens Thou dost establish Thy faithfulness.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ملاحظة كيهوت

תהלים סט, ג.

108 שהיא שקולה כנגד כל המצות

| تقول الجمارا (גמרא) إن الصدقة تعادل سائر מצוות.

Bava Batra 9a:12 בבא בתרא ט' א:י"ב

אמר רב אסי: לעולם אל ימנע אדם עצמו [מלתת] שלישיית השקל בשנה, שנאמר: "והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישיית השקל בשנה לעבדת בית אלקינו". ואמר רב אסי: שקולה צדקה כנגד כל המצות, שנאמר: "והעמדנו עלינו מצות וגו'" – "מצוה" אין כתיב כאן, אלא "מצות".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

109 מצות הצדקה . . שהיא שקולה כנגד כל המצות כמ"ש בתניא

| يوضح كتاب تانيا أن الصدقة تُسمّى «الوصية» بإطلاق وتعديل جميع الوصايا، لأن النفس الحيوانية (נפש הבהמית, nefesh habahamis) بأسرها ترتفع إلى ה' عن طريق إعطاء ما يكسبه المرء.

ملاحظة كيهوت

בלקוי"א פרק לו. בבבז 633 (יב, ב) ובבז 1118 נוסף בסיום המאמר: "ובפרט בצדקה שעושים עם אה"ק ממש שהוא שער השמים ומכונת כנגד ארץ כנען העליונה כמו שאה"כ כעיר שחברה לה יחדיו וד"ל".

حول هذه الطبعة

.the notes, our explanations, the English translation, This edition contains the Hebrew text

The Hebrew text of Torah Ohr: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

.Our English translation, made from the Hebrew without Kehot's notes: CC BY-NC 4.0

.Our explanations, with the overview, the questions and the page for children: CC BY-NC 4.0

The notes: Kehot's marei mekomos ("Sources and References", including the Rebbe's notes) © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted; our notes on them: CC BY-NC 4.0.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA); The Holy Scriptures: A New Translation (JPS 1917) عبر سفاريا: (Public Domain); Daat Bereshit Rabbah (Public Domain); The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY); William Davidson Edition - Vocalized Aramaic (CC-BY-NC); Torat Emet 357 (Public Domain); Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY); Constantinople, 1740 (CC-BY-NC); Kehot Publication Society (CC-BY-NC); Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA); Tractate .Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

This edition as a whole: CC BY-NC 4.0. Shuls, schools and non-profit projects may copy, print and share it freely, and may ask for donations to cover the cost of printing; it may never be sold. Credit Kehot Publication /Society and likuteitorah.com. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

الترجمة العربية والشروح: أُعدت لموقع LikuteiTorah.com بمساعدة الذكاء الاصطناعي (openai/gpt-6-luna-pro:batch)، وقورنت بالنص العبري وبموقع سفاريا؛ ولم يراجعها محرر بشري بعد. يرجى التحقق من كل ما هو مهم بالرجوع إلى النص العبري.

طلب الريبي أن تُدرّس مآماريم باراشا الأسبوع، «الباراشا الحسيدية»، خلال ذلك الأسبوع، موزعة على أيامه السبعة (Sichah of Shabbos Parshas) likuteitorah.com/about/the-chassidishe- (Vayakhel 5725 · Toras Menachem vol. 42, pp. 306–309) لماذا ندرسها، وما بركات الريبي: /parsha

مشروع مجاني غير تجاري؛ لا يُباع هنا شيء. والمشروع غير تابع لكيهوت أو سفاريا أو مكتبة لوبافيتش. © likuteitorah.com

من 1/vayeishev/torah-ohr/ar/likuteitorah.com/

إهداء تكريماً لـ

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

والد الريبي، ريب ليفي يتسحاق